

Neccârzâde Şeyh Rızâ Efendi'nin *Hacnâme'si*

Yrd. Doç. Dr. Ahmet KARATAŞ*

Öz

Neccârzâde Mustafa Rızâ Efendi XVIII. asır Osmanlı dönemi tasavvuf edebiyâtının önde gelen şâirlerinden ve XVIII. asrın Anadolu topraklarında Nakşibendiyye tarikatının en yaygın ve müessir faaliyet alanına sahip kolu olan Müceddidiyye'nin şeyhlerindendir. Birden fazla tarikatta sülûkunu tamamlayarak icâzet alması, Beşiktaş'ta kendi adıyla anılan tekkenin kurucusu ve postnişini olması, bu tekkede Mevlânâ'nın *Mesnevî'sini* okutması,engin bilgisi, musikîşinâşlığı ve hattatlığı onu farklı kılan hususiyetlerin başında gelir. Onun Türk tasavvuf edebiyatı bakımından en dikkat çeken yönü ise Hz. Peygamber sevgisini ve tasavvufun bir çok meselesini dile getirdiği şiirleridir. Bu makalede, Neccârzâde'nin hayatına ana hatlarıyla değinilmiş, ele alınan konular bakımından *Divân*'ının özü olan *Hacnâme* adlı na't mecmuası incelenmiş ve eserin tam transkripsiyonlu neşri yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Neccârzâde Mustafa Rızâ Efendi, *Hacnâme*, na't, tekke, tasavvuf, edebiyat.

Neccarzade Şeyh Rıza Efendi and His Hajjnamah

Abstract

Neccarzade Mustafa Rıza Efendi is one of the leading poets of Turkish Sufistic Literature in the 18th century Ottoman period and a sheikh of Muceddidiyye which has the mostwidespread and efficient field of activity in the Naksibendiyye Sect on the 18th century Anatolian lands. Getting sufistic permission certificate after having completed his spiritual maturity in several sects, being the founder and head of the dervish lodge, named after him, in Besiktas, teaching Mevlana's *Masnawi* there, being fond of music, having a deepknowledge/wisdom and being a calligrapher are among the aspects making him adifferent personality. In terms of Turkish sufistic literature, his poems, telling the love of Hz. Muhammad (the prophet) and many matters of sufism, comprise hismost outstanding side. In this article; the life of Neccarzade is mentioned broadly, the periodical *Hacname*, essence of *Divan*, is studied in terms of the subjects at hand and the totally-transcribed version of the work is issued.

Keywords: Neccarzade Mustafa Rıza, Hajjnamah, na't, dervish lodge, mysticism, literature.

XVIII. asrın ilk yarısında Osmanlı dinî-tasavvufî hayat ve edebiyatının önemli temsilcilerinden biri olan âlim, şâir, musikîşinâs ve hattat Neccârzâde/Dülgerzâde Beşiktaşlı Şeyh Rızâ Efendi'nin tam künyesi Mustafâ Rızâeddîn b. İbrâhim'dir.¹

* Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

¹ Neccârzâde'nin hayatı hakkında bilgi verilirken şu kaynaklardan istifade edilmiştir: Ömer Nüzhet Efendi, *Menkabetü'l-evliyâyîyye fî ahvâlî'r-Rızâyîyye* (*Tercüme-i Muhtasarü'l-velâye* içinde), İstanbul 1272, s. 64-131; Mustafa Safâyî, *Tezkiretü's-şuarâ*, İSAM Ktp. Yazma Ftv.OŞG Blm. 928.811, vr. 110^a-111^b; Sâlim Efendi, *Tezkiretü's-şuarâ*, İstanbul 1315, s. 305-306; Fatîm Dâvûd, *Hâtîmetü'l-eş'âr* (haz. Ömer Çiftçi), Ankara ty, s. 179; Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, İstanbul 1308, IV, 429; Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul 1333, II, 187-189; Muallim Nâcî, *Osmanlı Şâirleri* (haz. Cemal Kurnaz), Ankara 1995, s. 158-163; Hüseyin Vassâf,

Kaynakların ekserisine göre 1090/1679'da bugün Giresun'a bağlı olan Şebinkarahisar'da doğmuş, âilesiyle Üsküdar'a gelip yerleşmiş, burada başladığı tahsil hayatına Beşiktaş Sinan Paşa Medresesi'nde devam etmiş, devrinin önde gelen âlimlerinden kuvvetli bir medrese tahsili görmüştür. Neccârzâde Rızâ Efendi, bu yıllarda (1110/1698 civarı) Celvetî şeyhi Mustafa Fenâyî Efendi'ye (v. 1115/1704) intisâb ederek sülûkunu tamamlamış, Fenâyî Efendi ona halifelik icâzetini vermiştir. 1121 (1710)'deki Osmanlı-Rus savaşına katılmış, Edirne'de Nakşibendî-Müceddidî şeyhi Arapzâde Mehmed İlmî Efendi'nin (v. 1130/1718) müridi olmuş ve ondan da hilâfet icâzeti almıştır. 1124 (1712)'de Edirne'den İstanbul'a döndükten sonra ilmî kifâyeti yanında sesi ve kıraati de güzel olduğu için Beşiktaş Sinan Paşa Camii imam ve vâzilğini yapmış, bu vazife esnasında caminin yanında bulunan Sinan Paşa Tekkesi'ni tamir ettirerek tekkenin postnişini olmuştur. Ayrıca, Hekimoğlu Ali Paşa'nın 1147 (1734)'de Cerrahpaşa'da yaptırdığı kendi ismiyle anılan camide de vâzilik yapmıştır. Şeyh Rızâ Efendi, bilâhare Neccârzâde Tekkesi adıyla anılacak Sinan Paşa Tekkesi'nde otuz yıl boyunca hem Nakşibendiliğin hem de Celvetiliğin âdâp ve usulüne göre irşâd faaliyetlerinde bulunmuştur. Daha önce Beşiktaş Mevlevîhânesi şeyhi Mehmed Memiş Efendi'den (v. 1136/1723) *Mesnevî* okuyup Mesnevîhânlık icâzeti aldığı için postnişin olduktan sonra da tekkede *Mesnevî* okutmuştur. Öteden beri Mevlânâ'nın tasavvuf anlayışı ve *Mesnevî*'si Müceddidîler'in ilgisini çekmiş, onları etkilemişse de Neccârzâde Rızâ Efendi ile birlikte Nakşibendî-Müceddidî meşâyih arasında tekkelerde *Mesnevî* okutmak gelenek hâlini almıştır.²

Neccârzâde Rızâ Efendi, 1153 (1740)'te deniz yoluyla (İstanbul-İskenderiyye-Bulak-Mısır-Süveyş-Cidde-Mekke-Medîne) hacca gitmiş ve Şâm tarikiyla İstanbul'a dönmüştür. Bu hac seferi esnasında yolunun üzerindeki bir çok makamı ziyâret etmiş, bu ziyâretler vasıtasıyla çeşitli şiiirler kaleme almıştır. Hz. Peygamber'e duyduğu samimî muhabbeti dile getirdiği gazellerini ve makalemizin ana konusu olan na'tlerden müteşekkil *Hacnâme*'sini bu sefer esnâsında yazmış olmalıdır.

Sefîne-i Evliyâ-yı Ebrâr Şerh-i Esmâr-ı Esrâr (haz. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz), İstanbul 2006, II, 163-174. Neccârzâde Rızâ Efendi'nin tasavvufî görüşleri ve tesirleri ile ilgili teferruatlı bilgi için ise bk. H. İbrahim Şimşek, "Mesnevîhân Bir Müceddidiyye Şeyhi: Neccârzâde Mustafa Rıza'nın Hayatı ve Tasavvufî Görüşleri", *Tasavvuf*, sy. 14 (Ankara 2005), s. 159-178; a.mlf., "Neccârzâde Rızâ Efendi", *DİA*, XXXII (İstanbul 2006), 483-484; Ömer Bozkır, *Neccârzâde Mustafa Rızâ'nın Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri* (yüksek lisans tezi, 2006), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 11-68.

² Ramazan Muslu, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (18. Yüzyıl)*, İstanbul 2003, s. 270; H. İbrahim Şimşek, "Mesnevîhân Bir Müceddidiyye Şeyhi: Neccârzâde Mustafa Rıza'nın Hayatı ve Tasavvufî Görüşleri", s. 160.

Neccârzâde Rızâ Efendi 1159 (1746)'da vefât etmiş, na'şısı Beşiktaş'taki tekkesinin hazîresine defnedilmiştir. Vefâtına “Rızâ göçdü cihândan”, “Âh göçdü Rızâ veliyyullâh” ve “Nakşibendî-i Beşiktaşî” ibâreleri tarih düşürülmüştür. Hayâtı ve menâkıbıyla ilgili hazırlanmış en önemli eser, müridlerinden Ömer Nüzhet Efendi'nin yazdığı *Menkabetü'l-evliyâyîye fî ahvâlî'r-Rızâyîye*'dir. Neccârzâde Rızâ Efendi'nin, bir çok na't ve tasavvufî gazeli muhtevî *Divân*'ı dışında *er-Risâle fî beyânî'l-i'tikâd ve'l-ahlâk ve'l-amel* ile *Terceme-i Muhtasarî'l-velâye* adlı risâleleri mevcuttur.

Neccârzâde Rızâ Efendi, musikîyle de meşgul olmuş, ney üflemiş, etkileyici sesiyle mevlid, ilâhi ve na'tler okumuş, meclisleri kendisine hayrân bırakmıştır. Sâfâyî onun bu hususiyetlerinden “... 'ale'l-husûs mevlid-hânân-ı asrın güzîdesi, ve na't-hânânın zübdesi ve fenn-i mûsikîde dahi ihtirâ'a kâdir...” ibâreleriyle övgüyle bahsederken Sâlim Efendi “... ve ilm-i mûsikîde hazz-ı mevfûrî var idi.” cümlesiyle musikîdeki behresine işâret etmiştir.³ Ömer Nüzhet Efendi de “... murg-ı eshâr gibi derûnları pür cûş ve sadâları sâmiîni mest ü medhûş itmekle...” diyerek Neccârzâde'nin gönüllere işleyen tesirli sesini medhetmiştir.⁴

Kaynaklarda Neccârzâde Rızâ Efendi'nin hat hocaları hakkında bilgi yoksa da onun iyi bir hattat olduğu hususunda fikir birliği vardır. Neccârzâde, hat derslerini medrese tahsili esnasında almış ve maîşetini uzun yıllar kitap istinsâh

³ Safâyî, *Tezkiretü's-şuarâ*, vr. 110'; Sâlim Efendi, *Tezkiretü's-şuarâ*, s. 306.

İskender Pala bir köşe yazısında, kaynaklara atfen Neccârzâde'nin “ney”i şifâ vâsıtası addederek aklını kaybeden insanları etrafına toplayıp bu enstrümanla psikoterapi uyguladığını, böylece “ülkemizde müzikli psikoterapinin ilk uygulayıcısı” olduğunu, Beşiktaş'taki İhlamur Kasrında “Sahn-ı Muhabbet-i Âlî” adıyla kurduğu şiiir ve musiki meclislerinde devrin önde gelen münevverlerini topladığını, “ülkemizin modern mânâda ilk akıl hastanesi” olan “Şifâhâne-i İnsâniye”yi tesis ettiğini yazmaktadır (bk. “Neccârzâde'nin Naatleri”, *Zaman*, 08.09.2009, s. 13.) Ancak, başta tezkireler olmak üzere Neccârzâde'nin hayatı hakkında teferruatlı bilgiler veren *Ahvâl-ı Rızâyîye* ve *Sefîne-i Evliyâ* gibi temel kaynaklarda ve modern akademik çalışmalarda bu bilgilere rastlanılmamıştır. Ayrıca, konuyla ilgili ana kaynaklar ve ilmi çalışmalara bakıldığında “ülkemizde müzikli psikoterapinin” tarihinin Anadolu Selçuklular devrine kadar uzandığı, Osmanlılar'da ise Fâtih Sultân Mehmed (v. 886/1481) ve II. Bâyezid (v. 918/1512)'den itibaren kurulan “modern” dârüüşşifâlar vâsıtasıyla hastalara hastalıklarının nev'ine göre farklı enstrüman ve makamlarla tedâvî uygulandığı görülecektir. (bk. Arslan Terzioğlu, *Türk İslam Psikiyatrisinin ve Hastanelerinin Avrupa'ya Tesirleri*, İstanbul 1972, s. 22, Gönül Çantay, *Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Darüşşifaları*, Ankara 1992, s. 35, 78; Ahmet Şahin Ak, *Avrupa ve Türk İslâm Medeniyetinde Müzikle Tedavi Tarihi Gelişim ve Uygulamaları*, İstanbul 2006, s. 24, 166, ; Adnan Çoban, *Müzikoterapi*, İstanbul 2005, s. 51; Rahmi Oruç Güvenç, *Türklerde ve Dünyada Müzikle Rûhî Tedâvinin Tarihsel ve Günümüzdeki Durumu* [doktora tezi, 1985], İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Psikiyatri Anabilim Dalı, s. 21 vd.); Enver Şengül, *Kültür Tarihi İçinde Müzikle Tedavi ve Edirne Sultan II. Bayezid Darüşşifası* [yüksek lisans tezi, 2008], Trakya Üniversitesi SBE, s. 44-74; Hayriye Serenay Giray, *Çağlar Boyu Müzikle Tedavi ve Uygulandığı Hastalıklar* [yüksek lisans tezi, 2008], Kocaeli Üniversitesi SBE, s. 38-64; Pınar Somakçı, “Türklerde Müzikle Tedavi”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sy. 15 [Kayseri 2003], s. 131-141.)

⁴ Ömer Nüzhet Efendi, *Menkabetü'l-evliyâyîye fî ahvâlî'r-Rızâyîye*, s. 70.

ederek temin etmiştir. Ömer Nüzhet Efendi onun Sinan Paşa Camii'ndeki imâmet ve vâizliği bile meccânen yaptığını söyler.⁵ Bilhassa çok okunan kitapları istinsah eden Neccârzâde'nin yazısının gâyet seri ve düzgün olduğu, hata ve noksan içermediği, bu yüzden de müşterilerinin aslâ eksilmediği ifade edilmiştir. Ömer Nüzhet Efendi'nin bu husustaki değerlendirmesi kayda değerdir: "... bâ'is-i ta'ayyüşleri ve esbâb-ı ıyşleri semere-i dest ü dâdeî olan kitâbet-i ba'zı kütüb-i mütedâvile olup hatt-ı şerifleri gâyet pâk ve sür'at-i kitâbette hî-bâk ve tahrîrâtları sahîh ü sâlim ve sehv ü galattan her vech-ile 'ârî vü berî olmağla harîdârı bî-had ve müşterîsi lâ-yü'ad olup bu cihetten kendü kalem-i kerâmet-rakamlarıyla şümârdan bîrûn ve adâddan efzûn kütüb-i nefise tahrîriyle âsâr-ı kalemleri âlem-gîr olmuştur."⁶

Neccârzâde Rızâ Efendi, bütün birikimini şiirlerine yansıtmuş görünmektedir. O, uzunca şerhleri yapılabilecek derinlikteki dinî-tasavvufî mevzuları şiirin teknik imkânlarının elverdiği sınırlar dâhilinde oldukça başarılı bir şekilde ele almıştır. Ancak, manzûmelerinin dili, uzun Arapça ve Farsça terkibler, şiirde çok kullanılmayan kelimeler ve alışılmışın dışında yapılan benzetmelerle âdetâ devrinin san'atlı nesir diline dönüşmüş gibidir. Hemen her beyitte kullandığı yahut atıfta bulunduğu başta kıyas-ı enbiyâ ve siyer olmak üzere tarihî, dinî, tasavvufî, felsefî terimler, iktibas ettiği âyet ve tabirler, hacla ve hac coğrafyasıyla ilgili kavramlar manzumelerini muhtevâ bakımından da ağırlaştırmış görünmektedir. Öte yandan, bütün bu hususlar şâirin ilmî ve edebî vüs'atini göstermesi bakımından çok önemlidir. Bilhassa na'tlerinde açığa çıkan vecd ve cezbe hâli şiirdeki mahâretini en üst seviyeye çıkarmakta, onu âdetâ bir **"Peygamber âşığı şâir"** olarak görmemizi sağlamaktadır. Şiirlerinin bir kısmının bestelenmiş olması,⁷ bunların asırlarca cami ve tekkelerde okunması hem bestekârların hem de halkın ona teveccühünü göstermesi bakımından ayrıca zikredilmelidir.

Eski Türk edebiyatının birbirini tekrar eden yapısı içinde Neccârzâde Rızâ Efendi'nin farklı lafızları, güçlü bir gelenekten tevârüs ettiği tabirleri şiirin estetiği ve kurallarına uyarlayarak neredeyse kusursuz bir biçimde kullanması dikkatlerden kaçmamaktadır. Onun bu orijinal üslubu, edebî yönüne dâir söylenebilecek hususların başında gelir. Mutasavvîf bir şâir olan Neccârzâde Rızâ Efendi'nin şiir yazmayı kendisine düstûr edinmediği, aslında şiiri sadece Hz.

⁵ a.g.e., s. 70.

⁶ a.g.e., s. 70.

⁷ Meselâ bk. Sadun Aksüt, *Türk Musikîsinin 100 Bestekânı*, İstanbul 1993, s. 313; Yılmaz Öztuna, *Türk Musikîsi: Akademik Klasik Türk San'at Musikîsi'nin Ansiklopedik Sözlüğü*, Ankara 2006, II, 329; Etem Ruhi Üngör, *Türk Musikîsi Güfteler Antolojisi*, İstanbul 1981, II, 895; Aynur Demir, *XX. Yüzyılda Şeref bin Hasan Tarafından Düzenlenen Yazma Dinî Güfteler Mecmuası* (yüksek lisans tezi, 2007), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 123; Süleyman Tuna, *Hafız Sadettin Kaynak'ın Dünyasında Müzik ve Din* (yüksek lisans tezi, 2010), Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 84-85.

Peygamber aşkını ve dinî-tasavvufî görüşlerini aktarmak için vâsita olarak kullandığı unutulmamalıdır. Buna rağmen onun “dîvân şâiri” sıfatıyla şöhret bulmuş nice şâirden daha rakik ve vecîz bir söyleyişe sahip olduğunu *Hacnâme*'deki “bıkr-i mazmûn” yahut “ibda” örneği sayılacak beyitlerinde görebilmekteyiz.

Hacnâme İncelemesi

Neccârzâde Rızâ Efendi'nin *Hacnâme'si*, 7 kasideden oluşan 265 beyitlik bir mecmuadır. Yazma nüshası tespit edilemeyen mecmua Neccârzâde *Dîvân*'ıyla birlikte 1262 (1846)'de İstanbul'da basılmıştır. *Dîvân*'ın yazma nüshalarında *Hacnâme*'yi oluşturan şiirler bulunmamaktadır. Bu nüshalar incelendiğinde *Dîvân*'ın dört bölümden oluştuğu görülmektedir. Bu bölümler sırasıyla *Tuhfetü'l-irşâd*, *Vâridât-ı Gaybiyye*, *Zuhûrât-ı Mekkiyye* ve *Hâtimetü'l-vâridât*'dir. Bu bölümlerin dikkat çekici özelliği her birinin kendi içinde müstakil *Dîvân* tertibi ile düzenlenmiş olmasıdır. *Dîvân*'ı neşre hazırlayan Muhammed Said Efendi, neşir hazırlıkları esnasında Neccârzâde'nin bazı defterlerinde kendi el yazısıyla yazdığı şiirlere rastladığını ifade etmiş ve bu şiirleri *Dîvân*'ı oluşturan bölümlerin sonuna hâtime ve zeyl olarak ilâve etmek sûretiyle Neccârzâde külliyyâtını basıma hazırladığını belirtmiştir.⁸ *Hacnâme* mecmuası da Neccârzâde'nin defterlerinde saklı kalmış, hemen tamamı na't olan uzun manzumelerini ihtivâ etmektedir. *Dîvân* üzerinde yazma nüshalar esas alınarak iki yüksek lisans tezi hazırlanmıştır;⁹ ancak *Hacnâme* herhangi bir çalışmaya konu olmamıştır.

Menâsik ve menâzil-i haclarla ilgili birtakım çalışmaları bulunan Menderes Coşkun, Neccârzâde'nin *Hacnâme'sini* de bu tarz eserler içerisinde değerlendirerek “eserde yazarın hacla ilgili fikhî ve kelâmî bilgiler verdiğini” yazmaktaysa da¹⁰ aşağıda da teferuatlı bir şekilde görüleceği üzere *Hacnâme*'de hacca dair “fikhî” yahut “kelâmî” bir bilgi bulunmamaktadır. Neccârzâde'nin bu mecmuasını “*Hacnâme*” olarak adlandırması -yukarıda da belirtildiği gibi- bunu hac yolunda yahut mukaddes topraklarda iken yazmasından kaynaklanmış olmalıdır.

Neccârzâde Rızâ Efendi, *Dîvân*'ını oluşturan şiirlerinin çoğunda olduğu gibi *Hacnâme*'deki maznumelerinde de genel olarak Hz. Peygamber sevgisini işlemiştir. Bununla birlikte tevhid, şeriat, tarikat, hakikat, ma'rifet, irfân, seyr ü sülûk, fenâ fillâh, bekâ billâh, vahdet-i vücûd, vahdet-i şuhûd, Nakşibendîliğin

⁸ bk. *Dîvân-ı Rızâ*, İstanbul 1262, s. 252.

⁹ Tülin Danacı, *Neccârzâde Şeyh Rızâ Dîvânı* (yüksek lisans tezi, 1988), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; Mehmet Özdemir, *Neccârzâde Rızâ Dîvânı'nın Edisyon Kritiği* (yüksek lisans tezi, 1999), Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

¹⁰ Menderes Coşkun, *Manzum ve Mensur Osmanlı Hac Seyahatnameleri ve Nâbi'nin Tuhfetü'l-Haremeyn'i*, Ankara 2002, s. 42.

on bir esâsı¹¹ gibi tasavvufî mevzular ve sosyal hayatla ilgili meseleler de dikkat çekmektedir. Neccârzâde'nin “**kalîlü'l-lafz kesîrû'l-ma'nâ**” ifadesine uygun düşen bir üslupla kaleme aldığı bu eserde nefesine, müridlerine ve etrafındakilere yaptığı nasihatlar, bilhassa dinî konulara dâir uyarılar da önemli bir yer tutmaktadır. Öte yandan eserde dîvân şiirinin mazmunlarını ve teşbih unsurlarını büyük bir ustalıkla kullandığı âşıkâne ve hakîmâne beyitlerin azımsanmayacak kadar çok olduğunu da ayrıca belirtmek gerekir.

Hacnâme'yi oluşturan manzumeler kasîde nazım şekliyle yazılmıştır. “Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün” vezniyle kaleme alınan ilk kaside “**buldum**” redifli bir na't olup 52 beyitten meydana gelmektedir. Kasidede kafiye “-â” sesiyle yapılmıştır. Neccârzâde Rızâ Efendi bu şiirinde ana hatlarıyla seyr ü sülûk mâcerâsını anlatmakta, bu yolda karşılaştığı zorlukları aktararak onlarla nasıl baş ettiğini söylemekte ve Hz. Peygamber'i övmektedir:

2. Vefâ bahrinde bir dürr-i yetîme müşterî oldum
Bütün dünyâ deger bir gevher-i 'âlem-behâ buldum
3. Tenezzül eylemem nev-sikke-i Kârûn-ı vâruña
Yed-i beyzâ ararken Tûr-ı dilde kîmyâ buldum
4. Talebkâr-ı vişâl oldum nice dem Yeşrib-i tende
Hişâr-ı ravza-i hâtırda nûr-ı Kibriyâ buldum

Görüldüğü gibi dürr-i yetîm, gevher-i 'âlem-behâ, Kârûn, yed-i beyzâ, Tûr, Yeşrib, Kibriyâ gibi kısas-ı enbiyâ ve siyer motifleriyle beyitlerini zenginleştiren Neccârzâde, manevî yolculuğunun önemli menzillerinden olan Kâbe'de ve “vücub ile imkân arası bir makam” sayılan “kâbe kavseyn” mihrâbında ve “sivâ deyrî”nde insanların hâlini tavsif etmekte ve karşılaştığı zâhirî durumları kaydetmektedir:

6. Dem-â-dem seyl-i eşkim mâye-bağş-ı çâh-ı Zemzem'dür
Anıñcün vâdi-i Bañhâ'da haylî mâcerâ buldum
7. Teveccüh eylemişler kıblegâh-ı **kâbe kavseyn**
O mihrâb-ı şafâda ehl-i şevkî muñtedâ buldum
8. Nice şûret-perest el bağlamış şaff-ı irâdetde
Sivâ deyrinde ağıyâra kemer-bend-i hevâ buldum

¹¹ Hâce Abdülhâlık Gucdüvânî (v. 595/1199) tarafından tanzim edilen bu esaslar vukûf-ı zamânî, vukûf-ı adedî, vukûf-ı kalbî, hûş der-dem, nazar ber-kadem, sefer der-vatan, halvet der-encümen, yâd-kerd, bâz-geşt, nigâh-dâşt ve yâd-daşt'tır. Teferruatlı bilgi için bk. Hasan Kâmil Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, İstanbul 2009, s. 290-293.

9. Nice te'vîl-i nâ-meşru'-ıla dâd u sitâd ehlin
Dükân-ı hîlede âgeşte-i çirk-i riyâ buldum

Şikâyetçi olduğu bu nâhoş hâller sadece Kâbe ve civârıyla ilgili değildir:

22. Mesâvî-hâne-i 'âlemde gördüm vâ'izüñ hâlin
Müdâmî ekl ü şürbün zemm u қаdһ-ı aşfîyâ buldum
23. Nihânî hırқа-i sâlûs içinde ehl-i inkârı
'Ayân-ender-'ayân mekr-i sivâya mübtelâ buldum
49. Nice 'âbid-meniş nâdânı ebvâb-ı erâzilde
Herîf-i dûn-meşreb қayd-bend-i ibtilâ buldum
51. Tuz etmek һаққı bilmez dûn-meşreb kâfir-i ni'met
Hasedkârân-ı deһri һâ'in-i ehl-i şafâ buldum

Nihâyet “muhabbet gülşeninde” bulunduğu bir “civân-ı dil-rubâ” ile istikâmetini bulan Neccârzâde Rızâ Efendi, “iki cihânın göz bebeği” olan o “dildârın” dertlilere dermân sunduğunu ifade etmektedir:

20. O dildârûñ tabîb-i derd-mendân olduğun bildüm
Dil-i mecrûhuma dârû-yı ihsânın devâ buldum
39. Nebât-ı nutқı ma'cûn-ı cevâhirden müferraһdur
Dil-i bîmâra her laһza şifâ-ender-şifâ buldum

O, “şerîatte tarikat”ın ‘ârif-i billâh’a âşikâr olduğunu, dolayısıyla seyr ü sülûkda hakikat ve ma’rifet erbâbının kendi yollarını aydınlatabilecek durumda bulduklarını anlatır. Ama aslında şerîatsız tarikat, temelsiz bir binâ gibidir; hakikat ve ma’rifet de olmayınca yıkılıp gidecektir:

29. Şerî'atde таріқат 'ârif-i billâha rüşendür
Haқtқat ma'rifet erbâbını һod reh-nümâ buldum
31. Şerî'atsız таріқат bir binâdur pâyidâr olmaz
Haқtқat ma'rifetsiz bir binâdur kim fenâ buldum

Ona göre, bu yola girenlerin birçok esaslı malumat ve düsturla mücehhez olmaları şarttır. Azıksız, bilgisiz, methodsuz yola çıkılmaz. Her şeyden önce tasavvuf mektebinde “tahsîl-i irfân” etmek lâzımdır. Aksi takdirde kişi yolunu kaybeder, “hubb-ı sîvâ”ya düşer, akli karışır, muhâkemesi zayıflar, sözlerinden cehâlet akar, tavırlarında tereddüd zuhur eder, “ricâlullâh”a dil uzatarak gybet çukuruna düşer, eşkiyânın komşusu ve yoldaşı olur:

34. Nice câhil olur şûfi nice şûfi olur câhil
Mübâyindür kelâmuñ zâhidâ sende haţâ buldum
35. Ne bilsün zevk-ı ‘ışkı zûk-ı ‘ışkı bilmeyen tâlib
Kufât-ı bî-şebâtuñ kârını hubb-ı sîvâ buldum
36. Bu mekteb-hânedede taşşîl-i ‘irfân itmeyen tıflı
Şahîfü’l-‘akl ‘anîdü’l-kavl gâbnü’l-ımtirâ buldum
37. Ricâlullâhı dâ’im zemm iden nemmâm-ı muğtâbı
Halîî-i hâne-i evbâş [ü] câr-ı eşkiyâ buldum

Neccârzâde, kasidesi boyunca “muhabbet cilvegâhı”nı tek tek dolaşmakta ve kasidenin sonuna doğru yukarıda sözünü ettiğimiz “iki cihânın göz bebeği” Hz. Peygamber’e yeniden değinmektedir. Bazı beyitlerde onun mucizelerini konu edinmekte, ravzasının toprağına yüz sürmekle duyduğu sevinci paylaşmakta, hacıların “o”nun yolunda cân kurban etmek isteyenlerinden bahsetmekte ve onun yüce vasıflarını samimi bir üslupla anlatmaktadır:

41. O dem-kim hâk-i pâk-i ravzaña yüz sürmege vardum
Derûnum hüccresin tâb-ı ruhuñdan pür ziyâ buldum
42. Muqavves ebruvânuñ levh-i fikretde yazıldıķça
Göñülde hâlet-i şakķu’l-kamerden incilâ buldum
43. Degildür hâciyân-ı râh-ı ‘ışkuñ hedy-i kurbânı
Bu yollarda ser-i ‘uşşâķı müştâķ-ı fedâ buldum

O, “tecerrüd” çarşısında mağfîret pazarını aramış, ümmetin âsîlerine sığınılacak yer olarak O’nun dergâh-ı affını bulmuştur:

45. Aradım mağfîret bâzârını sûķ-ı tecerrüdde
‘Uşât-ı ümmete dergâh-ı ‘afvuñ mültecâ buldum

Neccârzâde Rızâ Efendi Hz. Peygamber’i medhettiği beyitlerden sonra tekrar zâhir ehlinin tavırlarını, amaçsız sorgulayışlarını (“çûn ü çerâ”larını) dile getir-

mekte ve bu ilk manzumesini inkisâr hisleriyle bitirmektedir:

52. Nice ehl-i maḥabbet tekyesinde cüst-cû itdüm
Aḥibbâ-yı zamânı ekşeriyâyâ bî-vefâ buldum

Hacnâme'nin ikinci kasîdesi “Mefâ’îlün Mefâ’îlün Mefâ’îlün Mefâ’îlün” vezniyle oluşturulmuş “yâ Resûlallâh” redifiyle biten bir na’ttir. 36 beyitlik kasidenin kafiyesi ise “-âdı/âdı” sesiyle sağlanmıştır. Neccârzâde Rızâ Efendi bu şiirine Hz. Peygamber’i ziyâret etmek suretiyle ona kavuşmanın kendisi için büyük bir manevî hazza ve hoşnudluğa vesile olduğunu dile getirerek başlamaktadır. Hz. Peygamber’den meded diledikten ve ona “rabt-ı kalb” ettikten sonra kimseye ihtiyâcı kalmamış, dolayısıyla da dalâlet bataklığından kurtulup tertemiz olmuştur:

4. Sivâyâ ihtiyâcım kalmadı sensün meded-ḥ’âhum
İleyke inḫiyâdî i’timâdî yâ Resûlallâh
5. Sañadur rabt-ı kalbim her nefes teslîm-i irşâdum
’Aleyke i’tikâdî istinâdî yâ Resûlallâh
6. Muḥibb-i muḥlişûñ pâk oldı çirk-âb-ı dâlâletden
Hüveydâdur yüzünde nûr-ı Hâdî yâ Resûlallâh

Hz. Peygamber’in nur saçan mübârek yüzü karanlıkları aydınlığa gark ederken günahkârların da kara bir leke gibi duran hataları silinmiştir:

8. İderken nûr-ı dîdâruñ zalâmı garḫa-i envâr
Beyâz oldı siyekâruñ sevâdî yâ Resûlallâh

Neccârzâde Rızâ Efendi, bu kasidesinde de toplumun çürüdüğünü, kötü huylu kimselerin ehl-i irfâna zarar verdiklerini, hak ve adâletin unutulduğunu, rüşvetin, irtikâbın alıp başını gittiğini söylemektedir. Akıl sır erdiremediği bu tefessühe karşı ilticâ ettiği zât yine Hz. Peygamber’dir:

12. Ḥarâb eyler esâs-ı çâr-ḫâḫ-ı ḫaşr-ı ’irfânı
’Acâyibdür bu dehrûñ bed-nihâdî yâ Resûlallâh
13. İderken irtikâb-ı züll-i rüşvet nâ’ib u ḫâdî
Ḫomışlar adını maḫşûl-ı ’âdî yâ Resûlallâh
15. Ferâmuş itdi her dún u denî cehl ü cesâretle
Şerî’at mesnedinde ’adl u dâdî yâ Resûlallâh

17. Ne hâletdür ne hikmetdür bize bu 'âdet u bid'at
Meded senden budur hayrû'l-e'âdî yâ Resûlallâh

İnsanlar kıyâmet gününün varlığını unutmuşlardır. İçine düştükleri zevk, safâ, sapkınlık ve gaflet ise onları mânevî iflâsın eşğine getirmiştir:

19. Gelürken hâtıra râh-ı sehm-nâk-i sırâtu'l-Hâk
Olur mı cisr-i gamda zevk u şâdî yâ Resûlallâh
26. Bizi emmâre-i gaflet düşürdi dâm-ı hızlâna
Ferâmuş eyledik **yevme't-tenâdî** yâ Resûlallâh

Neccârzâde kasideyi çocuklarına ve devrin padişâhı I. Mahmud'a (saltanatı 1143-1168/ 1730-1754) duâlar ederek tamamlamaktadır:

29. Kerem kıl aşl u fer'üm tâ kıyâmet olalar bâkî
Kerâmet mesnedinde imtidâdî yâ Resûlallâh
33. Şeh-i kişver-sitân-ı Hân Maḥmûd-ı keremkârûn
Ziyâd olsun hemîşe 'adl u dâdî yâ Resûlallâh

Üçüncü kaside “Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ülün” vezninde olup 32 beyitten müteşekkildir. “Yakışmaz” redifiyle yazılan bu kasidede kâfiye “-âne” sesiyle oluşturulmuştur. Redifinden de anlaşılacağı üzere Neccârzâde, manzumesinde Hak âşığı bir dervişin bürünmesi gereken vasıfları dile getirmekte, ona yakışmayan bazı tavırları sıralayarak bunlardan uzak durması gerektiğini öğütlemektedir.

Kâbe'nin derununa puthâne yakışmayacağı gibi sûflerin halkasında başı çeken şeyh efendiye de gaflet yakışmaz:

1. Ser-ḥalka-i 'uşşâkda bigâne yakışmaz
Cânâ ḥarem-i Ka'be'de büt-ḥâne yakışmaz

Şeyhe vakar, dervişe mânevî zenginlik yakışır. Zâhid gibi gösteriş ve riyâ içinde olmak ise ikisine de yakışmaz:

3. Zâhid-peçeyi hırka-i sâlûs-ıla gördüm
Şeyhâne edâ semt-i civânâne yakışmaz
4. Dervîş-i 'abâ-pûş-ı kalender-revişâne
Devlet yakışur hil'at-i şâhâne yakışmaz

7. Ser-rişte-i ihlâş şehâ var iken elde
Zünnâr-ı riyâ sübhâ-i mercâne yakışmaz
9. Âgûşa alup ol mehi döndükce döner şeyh
Böyle hareket şîve-i pîrâne yakışmaz

Sûfî gece gündüz seyr ü sülûkda ilerledikçe yeni hasletler kazanır. Binâenaleyh onun bulunduğu mevki ve mertebeye göre hareket etmesi gerekir. Fuzûlî tavırlar, mestâne hareketler, harîsâne emeller ona yakışmamaktadır:

17. Hem-vâre sefer der-vaţan itdikçe şebân-rûz
Mihmân-ı gama vaz'-ı fuzûlâne yakışmaz
19. Hem-şoĥbet olur 'âşık u ma'sûk velîkin
Cem'iyet-i hüşyârda mestâne yakışmaz
32. Şeh-râh-ı tevekkülde **rızâ** loĥması besdür
Dervîşlere tab'-ı mülûkâne yakışmaz

Hacnâme'deki dördüncü kaside “Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün” vezniyle yazılmış 42 beyitlik bir na'ttir. Kafiyesini “-âda/âde” sesi, redifini “yâ Resûlallâh” ibâresi oluşturmaktadır. Ulvî hissiyâtının tercümânı olan bu kasidesinde Neccârzâde, Hz. Peygamber'e hitâben kusur ve noksanlarının çokluğundan bahsetmekte, ancak bunların farkında olduğunu belirterek bu na't vesilesiyle onun eşsiz ihsânına, engin merhametine sığındığını söylemektedir:

2. Murâdım rûz u şeb âyât-ı evşâfuñ tekellümdür
Saña mevķûfdur ĥüsn ü irâde yâ Resûlallâh
4. İrâdet tekyesinde ĥilye-i na'tüñle meşĥûlüm
Ne ĥaddüm var benüm ĥüsn-i edâda yâ Resûlallâh
5. Kemâle şarf ider noĥşânımı irâd-ı iĥsânüñ
Kemâl-i re'fetüñ olsun ziyâde yâ Resûlallâh

Neccârzâde'nin gönlü sabah akşam figân ettikçe can kulağına her nefes Hz. Dâvûd'un mizmârı gibi gelmektedir:

12. İrişür gûş-ı hûşa her nefes mizmâr-ı Dâvûdî
Figân itdükçe dil şubĥ u mesâda yâ Resûlallâh

Onu aklın oyunlarından kurtaracak yegâne melce Hz. Peygamber'dir. Aşka

düşmüş bir kişinin devâsı şifâ kanunlarında bulunmaz. Neccârzâde aşağıdaki beyitte okuyucuya hem şifâ reçetesinden bahsetmekte hem de “kânûn” ve “şifâ” kelimeleri ile İbn Sînâ’nın (v. 428/1037) meşhur eserleri *el-Kânûn fi’t-tib* ve *Kitâbü’ş-Şifâ*’yı hatırlatmaktadır:

22. Muḥakkak ‘illet-i ‘aşkuñ devâsın isteyen bîmâr
Muḥâlif oldu kânûn-ı şifâda yâ Resûlallâh

Neccârzâde, Ebû Kubeys dağının güzel kokusunun kendisini âvâre ettiğini, gözünün Mekke’nin aydınlık yüzü olan Kâbe’de kaldığını anlatmakta, hac mevsimi münâsebetiyle **lebbeyk** sadâlarından ve Minâ’dan söz açmaktadır:

27. Beni âvâre itdi Bû Kubeys’ün bûy-ı reyḥânı
Gözüm kaldı ruḥ-ı Ümmü’l-**Ḳurâ**’da yâ Resûlallâh
29. Ne hoşdur şavt-ı **lebbeyk** ehl-i vecdüñ pîç-tâbından
Bilür ḥâzır olan semt-i Minâ’da yâ Resûlallâh

Bu beyitlerden sonra Hz. Peygamber’in hayatına ve bazı mucizelerine değinen Neccârzâde Rızâ Efendi, bütün peygamberlerin kadr u itibârlarının Peygamberimiz’in celâlet ve azametinde zuhûr ettiğini söylemektedir:

31. Cemî’-i enbiyâ-i mürselînün ‘izzet-i câhı
Bürûz itdi şükûh-ı Muştafâ’da yâ Resûlallâh
32. Cemâlün kıblegâhı mehbiṭ-ı âyât-ı Ḳur’ân’dur
Enîsün Ḥazret-i Ḥakk’dur Ḥirâ’da yâ Resûlallâh
33. Mübârek-bâd mescidden serây-ı Sidre’ye ‘azmûñ
‘Urûc itdün semâya ḥarḳ-ı ‘âde yâ Resûlallâh
34. İşâret itmeden ḥâlî degildür **ḳâbe ḳavseyni**
Kemân ebrûlaruñ evc-i ‘alâda yâ Resûlallâh

Neccârzâde, na’tini dört halife ve Âl-i Abâ medhiyle tamamlarken Hz. Peygamber’in güzel vasıflarını övme hususunda kusur etmediğini ancak bizzat Allah’ın övgüsüne mazhar olmuş bir Peygamber’i senâda âciz kaldığını ifade etmektedir:

41. ‘Aṭâ-yı ḳâbiliyyet feyz-i isti’dâd zımnında
Ḳuşûr itmeme seni medḥ u şenâda yâ Resûlallâh

42. İderken midhât-ı evşâf-ı hüsnüñ Hazret-i Yezdân
Ne haddüm var benüm hüsn-i edâda yâ Resûlallâh

Neccârzâde, *Hacnâme*'deki beşinci manzumesini “Mefâ’îlün Mefâ’îlün Mefâ’îlün Mefâ’îlün” vezniyle kaleme almıştır. “Olmaz” redifli bu 40 beyitlik şiirde kâfiye “-âm” sesiyle sağlanmışır. Mürîdânın bilmesi gereken meseleler, seyr ü sülûkda karşılaşılabilecek zorluklar ve alınacak tedbirlerin nazmedildiği şiirde ağırlıklı olarak tasavvufî nasihatlerin bulunduğu dikkat çekmektedir.

1. Bu devr-i bezm-i hâşü'l-hâşda cânâ devâm olmaz
Muqarrerdür ki bu büt-hâne-i gamda nizâm olmaz

beytiyle başlayan şiirde Neccârzâde Efendi, Nakşîliğin “sefer der-vatan” gibi temel ıstılahlarından addedilen, “zâhirde halk, bâtında Hak ile olmak” şeklinde açıklanabilecek “halvet der-encümen” kaidesi çerçevesinde konuyu ele almaktadır:

8. Şehâ hâlvet-serâ-yı encümende ‘âtıl u bâtıl
Sefer ender-vağan seyrinde nâkışdur tamâm olmaz
9. Sülûk erbâbına keşretde vahdetdür ğaraz cânâ
Gürûh-ı pür şükûh-ı inzivâda ihtimâm olmaz

Neccârzâde’ye göre erenler tekkesinin misâfiri ne açlık ne de susuzluk çeker. Bu tekkenin sûfisi bir mürşidin eteğine yapışıp mânevî eğitimini aldıktan, çile ve riyâzetle nefsinin terbiye ettikten sonra ham da olmaz, yolda da kalmaz:

6. Erenler tekyesinde şûfiyâ nâ-puhte kalmazsın
Kerem bâğında zîrâ mîve-i maşşûd hâm olmaz
10. Hemân iy tâlib-i sâlik yapış dâmân-ı irşâda
Delâletsiz kişi râh-ı talebde müstedâm olmaz

Bu yol mürşidsiz alınmaz, “cemâl-i Mutlak” ancak mürşidin cemâlinde zuhür eder, bu hakikate aldırış etmeyenlerin ve mürşidlerinin nasihatlarını unutanların yolda kalacağı âşikârdır:

13. Temâşâ kıl cemâl-i mutlakı mürşid cemâlinde
Tehâvün eyleyen râh-ı tarîkatde be-kâm olmaz
14. Civân-ı pîr-perver feyz alur câm-ı naşîhatle
Ferâmûş eyleyenler pend-i pîrânî tamâm olmaz

Kötü meşrepli kimseler de bu dünya pazarında olup bitenlere şahit olurlar, ama yolda kaldıkları için menzile ulaşamazlar, “her ay dolunaya dönümez”:

18. Civân-ı sifle-meşreb şahid-i bâzârdur lâkin
Semâvât-ı hünerde mâh olur bedr tamâm olmaz

O hâlde erenlerin hizmetinde bulunmaktan geri durmamak gerekir; eski kaidedir: Hizmet olmadan himmet olmaz:

15. Kavıyyü’l-bâl olur hizmet-nişîn-i evliyâullâh
Binâ-yı kâr-kerde ekşeriyâyâ inhidâm olmaz
16. Ğulâm-ı bâb-ı mürşid Mısr-ı himmetde ‘azîzimdür
Sefâhetkâr olan dergâh-ı hizmetde ğulâm olmaz

Cennet ehli kimseler hidâyet meclisinde kötü bir son olmayacağını bilirler. Ahlâksızlarla oturup kalkanların ise âkıbetleri hayır olmaz:

24. Bilür **ṭûbâ lehü[m] ḥüsnü meâb** ehli bu ma’nâyı
Hidâyet meclisinde ‘âkıbet sû-i ḥitâm olmaz
25. Denî-meşreb civân-ı şîvekâruñ evvel ü âhîr
Celîsi ğam çeker bezminde ḥüsn-i ihtitâm olmaz

Neccârzâde bazı hususlardaki hayretini beyitlerine yansıtır. Meselâ, ona göre erenler zümresi dururken insanlar güzel yüzlü, iyi talihli gençlere neden iltifât ederler? Bu emânet hayât, irfân ehline kazanç için büyük bir ganîmetken ortaya nasıl manevî zenginlik çıkmaz?

32. Nice hürmet bulur ‘âlemde ḥûbân-ı civân-bahtân
Yanında zümre-i pîrâne çendân ihtirâm olmaz
33. Ğanîmetdür hayât-ı ‘âriyet tüccâr-ı ‘irfâna
Bu fırsat var iken elde nedendür iğtinâm olmaz

Sûflere zikrullâh, hubb-i Resûlullâh ve teslimiyet ile dünyâ gamından kurtulmayı öğütleyen Neccârzâde manzûmesini merhamet niyâzıyla bitirmektedir:

40. Bir adı Münteķim’dür lîk erḥamdür günehkâre
Rızâyâ çâresiz ‘âcizden aḥz-ı intikâm olmaz

Altıncı şiir “Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün” vezninde olup 25 beyit tutmaktadır. Kasidede kâfiye “-âne” sesiyle, redif “-müz” ekiyle sağlanmıştır. Neccârzâde rindâne bir edâ ile yazdığı bu manzumesinde dîvân şiirinin sıkça kullanılan “sâki, büt-hâne, ayak, humâr, mestâne, şevk, bezm, sāğar, peymâne, dilber” gibi terimlerine diğer şiirlerine göre daha fazla yer vermiştir. Manzûme, gerek kullanılan söz konusu kelime ve motifler gerekse yapılan zengin teşbihlerle tekke edebiyatı-dîvân şiiri münâsebetinin başarılı bir örneğidir.

1. Merkez-i kûṭb-ı zamândur sâkiyâ kâşânemüz
Reşk-baḫşâ-yı 'ibâdet-hânedür büt-hânemüz
2. Bezm-i vaşl-ı yârda elden ayak almaḫdadur
Derd-i ser çekmez ḫumâr-ı hicr ile mestânemüz

beyitleriyle “sâki”ye seslenerek manzûmesine başlayan Neccârzâde Rızâ Efendi, bu kalender tavrını elest bezminin sarhoşu olduğunu söyleyerek devam ettirmekte, zâhirde şâhların bile ilticâ ettiği kâşânesinin aslında kapısız, duvarsız ama Allah'ın sırlarını saklayan bir vîrâne olduğunu belirtmektedir:

3. Hırka-berdûş-ı elestüz ḫânkâh-ı 'ışḫda
Melce' ü me'vâ-yı şâhândur ḫalender-ḫânemüz
4. Bî-der u dîvârdur gerçi ḫarâb-âbâdda
Maḫzen-i sırr-ı ḫudâ'dur ḫâne-i vîrânemüz

Neccârzâde ilerleyen beyitlerde “sâki” lafzını “sûfî”yle değiştirmekte, söz perdesini aralayarak “ene'l-Hak”dan bahsetmekte ve ona “aşk sultânı”nın gölgesine sığınmayı öğütlemektedir:

10. Şûfiyâ şultân-ı 'ışḫuñ sâyesin eyle melâz
Ḥâşiyet baḫş-ı ḫümâdür sâiebân-ı lânemüz

Boşa nefes tüketmediğini, sözlerinin âriflerin kulaklarına küpe olduğunu söyleyerek dervişânı uyaran Neccârzâde, evliyâullâhın başından geçen vak'aları anlattığını, bunların masal gibi anlaşılması gerektiğini dile getirmektedir:

6. Pend-i pîrâne ḫulâḫ tut iy civân-ı şîve-ger
Gûşvâr-ı 'ârifândur güfte-i pîrânemüz
13. 'İbret al sırr-ı selef ḫayr-ı ḫalefden şûfiyâ
Ser-güzeşt-i evliyâullâhdur efsânemüz

Tane tane akıttığı göz yaşları Muharrem ayını haber vermekte, aşureyi oluşturan yedi tahılın her biri de Kerbelâ mâtemini işâret etmektedir:

16. Dâne-i eşkim virür mâh-ı Muḥarrem'den nişân
Kerbelâ mâtemlerin işrâb ider heft-dânemüz

Neccârzâde manzûmesinin sonlarına doğru kendini övmekte, Hz. Peygamber'in na'thâını olduğunu, feryâd ü figânının bile "güzel"i tavsif ettiğini söylemektedir:

18. Nâlemiz ta'rîf u tavsîf-i cemâl itmektedir
Na't-ḥ'ân-ı Muştâfâ'dur mürğ-i bâm-ı ḥânemüz

İşret meclisi olan bu dünyâda Neccârzâde'nin irşâd kadehinden sunduğu katreler ise uşşâkı ona hayranlıkla bağlamıştır:

20. Cur'a-rîz-i câm-ı irşâduz bu 'işretgâhda
Râm ider 'uşşâkı her dem 'âdet-i şâhânemüz

Netice itibarıyla, Neccârzâde Şeyh Rızâ Efendi'nin düstûru "râh-ı intihâc" denilen sülûk yolunda "zâhirde halk, bâtında Hak ile birlikte olmak"tır:

24. Çün fenâ-fillâhdan seyr-i beḳâ-billâhda
Ḥalvet ender-encümendür meşreb-i şeyḥânemüz

Hacnâme'nin son manzûmesi "Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün" vezniyle yazılmış bir na'ttir. 38 beyitten oluşan bu kasidede kâfiye "-â", redif "mısın" sesiyle sağlanmıştır. Neccârzâde bu na'tinde uzun terkipler, canlı teşbih ve tasvirlerle etkileyici bir üslup ortaya koyarak Cenâb-ı Peygamber'i tavsif etmiştir. Tecâhül-i ârifâne ve istifhâm san'atını kullanarak sorduğu sorularla hakikat-ı Muhammediyye, nûr-ı Muhammedî, a'yân-ı sâbite gibi tasavvufî meselelere değinmiş, Hz. Peygamber'in ahlâk-ı hamîdesi ve üstün meziyetlerini şiir tekniğinin imkânları çerçevesinde âşıkâne bir edâ ile nazmetmiştir.

1. İy nûr-ı zât 'ayn-ı şîfât-ı Ḥudâ mısın
Mir'ât-ı baht-ı âyîne-i Kibriyâ mısın
2. Kıldı İlâh mebde-i fıtrat vücûdını
Âḥir cenâb-ı Âdem'e sebkat-nümâ mısın

Hz. Peygamber her ne kadar "ümmî" diye anılmışsa da gayb ilimlerinin müderrisi olacak ölçüde büyük bir âlimdir. O hem Allah'ın hem de bütün

mahlûkatın sevgilisidir. “Levlâke” sırrıyla şereflenen odur, “kutb-ı zemîn, gavs-ı zamân, tâc-ı ser-i enbiyâ” ebediyete kadar odur:

5. Ümmî lakab müderris-i 'ilmü'l-guyûbsın
Maḥbûb-ı Zi'l-celâl Ḥabîbü'l-verâ mısın
15. İy nûr-ı zât mazhar-ı **levlâke** sen misin
Her dem enîs-i şavma'a-i aşfiyâ mısın

Peygamber Efendimiz, aşk mescidinin imâmıdır, onun mübârek kaşı vuslat namâzı müdâvimlerinin mihrâbıdır:

11. Ehl-i şalât-ı vuşlata mihrâbdur қаşuñ
Erbâb-ı 'ışık mescidine muḳtedâ mısın

Neccârzâde Rızâ Efendi, bu na'tında birer beyitle Hz. Ebûbekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, Hz. Fâtıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i de medhetmektedir. Sonraki beyitlerde Hz. Peygamber'in engin merhametinden, sınırsız cömertliğinden bahsederek medet dilemektedir:

31. Cûduñ yanında Ḥâtem-i Tayy bî-vücûddur
Nâmuñ keremde Ḥâtem-i şehri-i 'atâ mısın
33. Sen mâye-i hayât-ı Mesîhâ'sın el-kerem
Cân-ı cihân rûh-ı fütûh-ı rızâ mısın

Na't, dünya nimetlerinin sarhoşluğuyla solmuş gönüllerin cennet şarabıyla kanması için Hz. Peygamber'in elest bezmindeki muârefe hürmetine kıyâmet gününde de şefâatçi olması temennisiyle sona ermektedir:

37. Rûz-ı elest mey-gede-i Zi'l-celâl'de
Bezm-âşinâ-yı mecma'-ı **ḳâlû belâ** mısın
38. Cânâ raḥîḳ-i feyz-i kirâmîden el-'atâş
Efsürde-i ḥumâr-ı sivâya şifâ mısın

Netice itibâriyle Neccârzâde Şeyh Rızâ Efendi'nin *Hacnâme'si*, gerek ele alınan konular gerekse de bu konuların işlenişi bakımından *Dîvân*'ının özü sayabileceğimiz, dinî-tasavvufî kıymeti yüksek bir eserdir. Neccârzâde, *Dîvân*'ında gazeller vasıtasıyla dile getirdiği Hz. Peygamber muhabbetini *Hacnâme*'de kasideler yoluyla nazmetmiş, *Dîvân*'da uzun uzadıya anlattığı tasavvufî esasları burada çok veciz bir üslupla beyitlere sığdırmış; kendine mahsus ifâdelerin yanısıra oluşturduğu terkipler, yaptığı teşbihler ve tercih ettiği edebî san'atlarla eserinin edebî kıymetini arttırmıştır.

HACNÂME

s. 198

Bismillâhirrahmânirrahîm

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün *

- 1 Serây-ı dilde bir miftâh-ı zerkâr-ı du'â buldum
Harîm-i isticâbetde anı müşkil-küşâ buldum
- 2 Vefâ baħrinde bir dürr-i yetîme müşteri oldum
Bütün dünyâ deger bir gevher-i 'âlem-behâ buldum
- 3 Tenezzül eylemem nev-sikke-i Kârûn-ı vâruna
Yed-i beyzâ ararken Tûr-ı dilde kîmyâ buldum
- 4 Talebkâr-ı vişâl oldum nice dem Yeşrib-i tende
Hişâr-ı ravza-i hâtırda nûr-ı Kibriyâ buldum
- 5 Sipihr-i ıstıfâda cüst-cû eyler iken mâhî
Zemîn-i dilde bir ħurşid-i tal'at müctebâ buldum
- 6 Dem-â-dem seyl-i eşkim mâye-baħş-ı çâh-ı Zemzem'dür
Anıñçün vâdi-i Baħhâ'da ħaylı mâcerâ buldum
- 7 Teveccüh eylemişler kıblegâh-ı **kâbe kavseyne**
O mihrâb-ı şafâda ehl-i şevkı muktedâ buldum

* Ömer Nüzhet Efendi Neccârzâde'nin *Divân*'ını oluşturan bölümleri hakkında bilgi verdikten sonra bu manzumeyi eserine almış ve "Ârâyış-i zeyl-i mecmû'a-i münîfe ve ziver-i hitâm-ı âsâr-ı latife bâ'is-i inbisât-ı tâlibîn ve mücib-i neşât-ı sâlikîn olmak için bi-tamâmihî bu mahalle tahrîr olundu" kaydını düşmüştür (Ömer Nüzhet Efendi, *Menkubetü'l-evliyâyıye fî ahvâli'r-Rizâiyye*, s. 84-86).

7 **kâbe kavseyne**: İki yay arası kadar... (en-Necm 53/9)

- 8 Nice şûret-perest el bağlamış şaff-ı irâdetde
Sivâ deyrinde ağyâra kemer-bend-i hevâ buldum
- 9 Nice te'vîl-i nâ-meşru'-ıla dâd u sitâd ehlin
Dükân-ı hîlede âgeşte-i çirk-i riyâ buldum
- 10 Taharrî eyledüm mescid-nişîn-i halka-i zühdi
İmâm-ı nâ-tamâmı şahne-meşreb sifle-râ buldum
- 11 Simât-ı inbisât-ı h'ân-ı cûduñdan naşîb aldım
Nevâl-i sofrâ-i himmetde ni'me'l-iştihâ buldum
- 12 İnâbet gülşeninde bir dıraht-ı müntehâ aldım
Hâzân-ı gamdan âzâde nihâl-i dil-küşâ buldum
- 13 Hasan-fıtrat Hüseyn bin 'Ali-tıynet kerem-kânı
Muţarrâ bâğ-ı Zehrâ'da iki nahl-i vefâ buldum
- 14 Şarıldım şâhsâr-ı serv-i ser-sebz-i dil-ârâya
Maḥabbet gülşeninde bir civân-ı dil-rubâ buldum
- 15 Seyâhat der-vaḫan eylerken eṭvâr-ı şuhûdumda
Dirahtistân-ı bâğ-ı sînemi nüzhet-serâ buldum
- 16 Fezâ-yı 'arş-ı vicdânımda seyr eyler iken nâgeh
Hakâ'ik sidresinde bir dıraht-ı müntehâ buldum
- 17 Ararken nâgehân ḫalvet-serây-ı dilde dildârı
Nihân-ı çerḫ-i sînemde dür-i 'âlem-behâ buldum

10 *Menkabetü'l-evliyâiyye fî ahvâli'r-Rızâiyye*'de (s. 84) "İmâm-ı nâ-tamâmı" şeklinde olan ibârenin son harfi olan (س) *Hacnâme*'de bulunmamaktadır.

11 Metinde "sofra" kelimesi "şokra" şeklinde yazılı.

18 O mâhuñ dâne dâne hâl-i ruhsâr-ı feraḥ-fâlin
Ḥayâlim ḥişşesinde şevḳ-perver bir ğdâ buldum

19 Felek bâzârını gözden geçürdüm görmedüm illâ
Melâḥat şeh-r-yârin şeh-r-i dilde pür seḥâ buldum

s. 199

20 O dildâruñ ṭabîb-i derd-mendân olduğun bildüm
Dil-i mecrûḥuma dârû-yı iḥsânın devâ buldum

21 Sen ol rûşen-çerâğ-ı ḳurretü'l-'ayn-ı dü 'âlemsin
Ḥayâlûñ hücreinde çeşm-i cânı rûşenâ buldum

22 Mesâvî-hâne-i 'âlemde gördüm vâ' izüñ hâlin
Müdâmî ekl ü şürbün zemm u ḳadh-ı aşfîyâ buldum

23 Nihânî ḥırḳa-i sâlûs içinde ehl-i inkârı
'Ayân-ender-'ayân mekr-i sivâya mübtelâ buldum

24 Sicillât-ı ḳazâyı cüst-cû itdüm nihâyetde
Ḥayât-ı bî-şebât-ı dehr-i dûnı bî-beḳâ buldum

25 Cevâb-ı müsteṭâb-ı **câhidû fillâh** emrinde
Muḥaḳḳaḳ ḥüsn-i ta'bîr-i mücâzât-ı ğazâ buldum

17 *Menkabetü'l-evliyâyîye*'de "Nihân-ı çerḫ-i sînemde" olan terkip (s. 84) *Hacnâme* baskısında "Nihânî dürc-i sînemde" şeklindedir.

18 *Menkabetü'l-evliyâyîye*'de ikinci mısra "Ḥayâlim ḥoḳḳasında şevḳ pürdür bir ğdâ buldum" şeklinde (s. 85).

22 "Mesâvîhâne" kelimesi *Menkabetü'l-evliyâyîye*'de "Müsâvîhâne" okunacak şekilde harekelenmiştir.

25 **câhidû fillâh**: "Allah uğrunda cihâd edin!" (el-Hac 22/78).

- 26 Devâm-ı müstedâm-ı baħr u berden itdüm istinţâk
Zebân-ı hâl u kâlin ğarķ-ı baħr-ı iştikâ buldum
- 27 Lisân-ı hâli taşdıķ üzredür erbâb-ı iķrârũ
Esâs-ı beyt-i inkârı fenâ-ender-fenâ buldum
- 28 Nice âzâde-meşreb şeh-süvâr-ı esb-i inkârı
Zimâm-ı ihtiyârın beste-i ħavf u recâ buldum
- 29 Şerî'atde tarîķat 'ârif-i billâha rüşendür
Ĥaķîķat ma'rifet erbâbını ĥod reh-nümâ buldum
- 30 Tarîķat şemsini ser-şafħa-i levħ-i mezâhirde
Kemâhî görmeyen nâdân-ı aħmaķda 'amâ buldum
- 31 Şerî'atsız tarîķat bir binâdur pâyidâr olmaz
Ĥaķîķat ma'rifetsiz bir binâdur kim fenâ buldum
- 32 Dilâ ef'âl ü esmâdan şıfât u zâtdur maţlab
Bu çâr erkânı inkâr eyleyenlerde cefâ buldum
- 33 Cenâb-ı Aşfiyâ cehl-i cibillîden müberrâdur
Ki zîrâ şûfi-i âĝâha ĥaylî iftirâ buldum
- 34 Nice câhil olur şûfi nice şûfi olur câhil
Mübâyindür kelâmuñ zâhidâ sende ĥaţâ buldum

26 "esb-i inkârı" ibâresi *Hacnâme*'de "ehl-i inkârı" şeklindedir. "Zimâm" kelimesi ise *Menķubeti'l-evliyâyîyye*'de "Zamân" olarak kaydedilmiştir (s. 85).

30 "görmeyen" kelimesi *Hacnâme*'de "görünen" şeklinde kayıtlıdır.

32 ef'âl ü esmâdan: ef'âl-i esmâdan (*Hacnâme*).

- 35 Ne bilsün zevk-ı 'ışkî zûk-ı 'ışkî bilmeyen tâlib
Kufât-ı bî-şebâtuñ kârını hubb-ı sivâ buldum
- 36 Bu mekteb-hânedede tahşil-i 'irfân itmeyen tıflı
Şahîfî'l-'aql 'anîdü'l-ķavl ğabnü'l-ımtirâ buldum
- 37 Ricâlullâhı dâ'im zemm iden nemmâm-ı muğtâbı
Halîf-i hâne-i evbâş [ü] câr-ı eşkıyâ buldum
- 38 Maĥabbet cilvegâhın yek-be-yek geşt u güzâr itdüm
O mâhı şâh-ı şeh-r-âşûb-ı maĥbûbü'l-verâ buldum
- 39 Nebât-ı nuţkı ma'cûn-ı cevâhirden müferraĥdur
Dil-i bîmâra her laĥza şifâ-ender-şifâ buldum
- 40 Hilâl ebrûlerüñ gördüm zamân-ı 'îd-i fıtratda
Meveddet âsmânında hezârân merĥabâ buldum
- 41 O dem-kim ĥâk-i pâk-i ravzaña yüz sürmege vardum
Derûnum ĥücesin tâb-ı ruĥuñdan pür ziyâ buldum
- 42 Muķavves ebruvânuñ levĥ-i fikretde yazıldıķça
Göñülde ĥâlet-i şakķu'l-ķamerden incilâ buldum
- 43 Degildür ĥâciyân-ı râh-ı 'ışķuñ hedy-i ķurbânı
Bu yollarda ser-i 'uşşâķı müştâķ-ı fedâ buldum
- 44 Uyandırdum ķerâĝ-ı âfitâbı tekye-i dilde
ĥayâl-i ebruvânuñ maşrıķ-ı bedrü'd-dücâ buldum

36 "ĝabnü'l-ımtirâ" ibâresi *Menķabetü'l-evliyâyıye*'de "ĥînü'l-ımtirâ" şeklinde (s. 85).

37 câr-ı: ķâr (*Menķabetü'l-evliyâyıye*, s. 85). İkinci mısradâ vezin aksamaktadır.

- 45 Aradım mağfîret bâzârını sûk-ı tecerrüdde
'Uşât-ı ümmete dergâh-ı 'afvuñ mültecâ buldum
- 46 İdelden âşiyân-ı âsitânın melce' ü me'vâ
Serîr-i sînede hâşiyet-i zıll-ı hümâ buldum
- 47 Civân-ı tab'ımı pîr-i muğâna eyleyüp nisbet
Ledün mey-hânesinde şeyh ü teslîm-i rızâ buldum
- 48 Fenâ bezminde şandûk-ı ma'ârif bildigim zâtı
Keş-â-keş deyrine ser-ğalka-i çûn u çerâ buldum
- 49 Nice 'âbid-meniş nâdânı ebvâb-ı erâzilde
Herîf-i dûn-meşreb kayd-bend-i ibtilâ buldum
- 50 Haîadur kâmet-i nev-devletâne hil'at-i fâhir
Edât-ı haşmet-i şâhânesin vaz'-ı gedâ buldum

s. 200

- 51 Tuz etmek haqqı bilmez dûn-meşreb kâfir-i ni'met
Hasedkârân-ı dehri hâ'in-i ehl-i şafâ buldum
- 52 Nice ehl-i mağabbet tekyesinde cüst-cû itdüm
Ahibbâ-yı zamânı ekşeriyâ bî-vefâ buldum

47 şeyh ü teslîm-i rızâ: şeyh-i teslîm ü rızâ (Menkibetü'l-evliyâyıye, s. 85).

48 ma'ârif: mu'âf; deyrine: debrine (Hacnâme).

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün

- 1 Vişâlüñdür baña zevk-ı irâdî yâ Resûlallâh
Mürîdüñ vech-i hâletdür murâdî yâ Resûlallâh
- 2 Hemîşe müctehiddür aşl u fer'a şûfi-i âgâh
Kâbülüñdür kamunuñ ictihâdî yâ Resûlallâh
- 3 Saña merbûtdür cüz'î vü küllî evvel ü âhîr
Ma'âş erbâbınuñ 'aql-ı me'âdî yâ Resûlallâh
- 4 Sivâya ihtiyâcım kalmadı sensün meded-h'âhum
İleyke inkıyâdî i'timâdî yâ Resûlallâh
- 5 Sañadur rabt-ı kalbim her nefes teslîm-i irşâdum
'Aleyke i'tikâdî istinâdî yâ Resûlallâh
- 6 Muhibb-i muhlişüñ pâk oldı çirk-âb-ı dâlâletden
Hüveydâdur yüzünde nûr-ı Hâdî yâ Resûlallâh
- 7 Metâ'-ı ma'siyet râyic iken bâzâr-ı 'afvüñda
Günehkâr ümmetüñ çekmez kesâdî yâ Resûlallâh
- 8 İderken nûr-ı dîdâruñ zalâmı garça-i envâr
Beyâz oldı siyehkâruñ sevâdî yâ Resûlallâh
- 9 Hidâyet menzilin kat' itdiler evlâd u ahfâduñ
Fezâhatdur Ebû Cehl'üñ 'inâdî yâ Resûlallâh

4 İkinci mısra "Bağlılığım ve itimâdım sanadır yâ Resûlallâh!" mânâsındadır.

5 İkinci mısra "Sana inanıyor, sana dayanıyorum yâ Resûlallâh!" mânâsına gelmektedir.

- 10 Libâs-ı köhne kaldı dûş-ı dellâl-ı nedâmetde
Kâdur ayakda nâdânũ mezâdı yâ Resûlallâh
- 11 Harîdârân-ı bâzâr-ı sivânũ pîşgâhında
Lisân-ı hâlden söyler münâdî yâ Resûlallâh
- 12 Harâb eyler esâs-ı çâr-tâk-ı kaşr-ı 'irfânı
'Acâyibdür bu dehrũn bed-nihâdı yâ Resûlallâh
- 13 İderken irtikâb-ı züll-i rüşvet nâ'ib u kâdî
Komişlar adını mahşûl-ı 'âdî yâ Resûlallâh
- 14 Şefâ'at kıl hevâ-yı nefis-i şûma düşmesün ümmet
Sezâ-yı mağfîret eyle 'ibâdı yâ Resûlallâh
- 15 Ferâmuş itdi her dún u denî cehl ü cesâretle
Şer'at mesnedinde 'adl u dâdı yâ Resûlallâh
- 16 Dü 'âlemde nice muhtâc olur faqr u fenâ ehli
Nevâl-i şevk iken zâd u zevâdı yâ Resûlallâh
- 17 Ne hâletdür ne hikmetdür bize bu 'âdet u bid'at
Meded senden budur hayrũ'l-e-'âdî yâ Resûlallâh
- 18 Olur mı şavt-ı bî-cân ile ülfet-nişîn olmağ
Nice zî-rûh olur şekl-i cemâdî yâ Resûlallâh
- 19 Gelürken hâtıra râh-ı sehm-nâk-i şirâtu'l-Hâk
Olur mı cisr-i gamda zevk u şâdî yâ Resûlallâh

- 20 Muqarrerdür zühûr eyler kâmu ecsâm u ecsâda
Cefâ-yı rûzigârûñ tünd ü bâdı yâ Resûlallâh
- 21 Seḥâ vü cûddan ğayrı degildür ḥaşlet ü cûduñ
Bu minvâl üzredür ṭab'-ı cevâdî yâ Resûlallâh
- 22 İrişür şeh-per-i himmetle âḥir lâne-i vaşla
Şikeste-bâl olan murġuñ kanadı yâ Resûlallâh
- 23 Beni şermend[e] eyler ḥâtıra geldikçe 'işyânüm
Sirişkümle tolar sahrâ vü vâdî yâ Resûlallâh
- 24 Dükenmez mâcerâ-yı çeşm-ter kûyuñ ḥayâliyle
Ṭolaşur rûz u şeb vâdî-be-vâdî yâ Resûlallâh
- 25 Şükûh u devleti âḥir ḥarâb-ender-ḥarâb oldı
İşitdüm dâr u ğîr-i Keykubâd'ı yâ Resûlallâh
- 26 Bizi emmâre-i ğaflet düşürdi dâm-ı ḥızlâna
Ferâmuş eyledik **yevme't-tenâdî** yâ Resûlallâh
- 27 Cenâb-ı ḥ'âceġân-ı Nakşbendî'den 'inâyetdür
Şafâ-yı zîkr-i dil fîkr-i fu'âdî yâ Resûlallâh
- 28 Hevâ-yı nefse düşdüm reh-güzâr-ı 'ışk-ı Mevlâ'da
Nedür bilmem bu yollarda müfâdî yâ Resûlallâh

24 İkinci mısradaki “vâdi vâdî” anlamına gelen “vâdî-be-vâdî” ibâresi, “vâdi ve sahralar” mânâsındaki “vâdî bevâdî” şeklinde de okunmaya müsaittir. Neccârzâde Rızâ Efendi'nin bir önceki beyitte kafiyeyi “vâdî” kelimesiyle sağladığı göz önüne alındığında söz konusu ibâreyi “vâdî bevâdî”; mısran başındaki “Ṭolaşur rûz u şeb” kısmı esas alındığında “vâdî-be-vâdî” şeklinde okumak daha uygun görünmektedir.

26 **yevme't-tenâdî**: “Feryâd figân günü” mânâsına gelen bu ibâre kıyâmeti anlatmakta olup Mü'min Sûresi'nin (40) 32. âyetinden iktibâs edilmiştir.

s. 201

- 29 Kerem kıl aşl u fer'üm tâ kıyâmet olalar bâkî
Kerâmet mesnedinde imtidâdî yâ Resûlallâh
- 30 Risâlet bârgâhunda du'â-yı devletüñ eyler
Ümîd-i isticâbetle eyâdî yâ Resûlallâh
- 31 **Rızâ** vaşf eyledükçe şânuñı ser-şafha-i dehre
Yazılsun zer kalem zerrîn midâdı yâ Resûlallâh
- 32 **Rızâ** meydân-ı vuşlatda resen-tâb-ı maħabbetdür
Kesilmez kayd u bend-i ittihâdı yâ Resûlallâh
- 33 Şeh-i kişver-sitân-ı Hân Maħmûd-ı keremkâruñ
Ziyâd olsun hemîşe 'adl u dâdı yâ Resûlallâh
- 34 Civâr-ı kırbetüñ tezkîr ider peyk-i şabâ her dem
Derûnumda muķarrerdür vidâdı yâ Resûlallâh
- 35 Neler îrâd ider gehvâre-i inkârdan mülhid
Görür rûz-ı cezâ **bi'se'l-mihâdı** yâ Resûlallâh
- 36 Kelâmın bilmeyüp beytü'l-ħalâ`ik vâ'iz-i mükşir
Olur küstâhi-i aħbâba bâdî yâ Resûlallâh

35 **bi'se'l-mihâd**: "(Cehennem) ne fenâ döşek!" mânâsına gelen bu ibâre Kur'an'da el-Bakara 2/206, Âl-i İmrân 3/12, 197, er-Ra'd 13/18, Sâd 38/56. âyetlerde geçmektedir.

Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ûlün

- 1 Ser-ħalka-i 'uŝŝâķda bîgâne yakışmaz
Cânâ ħarem-i Ka'be'de büt-ħâne yakışmaz
- 2 Ol cevz ki bî-mağz ola maķbûle ŝayılmaz
Ĥâyide sũħan merd-i sũħandâne yakışmaz
- 3 Zâhid-peçeyi ħırķa-i sâlûs-ıla gördüm
Ŗeyħâne edâ semt-i civânâne yakışmaz
- 4 Dervîş-i 'abâ-pûş-ı ħalender-revişâne
Devlet yakışur ħil'at-i ŝâħâne yakışmaz
- 5 İķlîm-i itâ'atde re'âyâya efendim
Âyîn-i sitem meşreb-i sultâne yakışmaz
- 6 Ŗûrîde görüp 'âşık-ı ŝeydâya tegâfûl
Zencîr-i ser-i zûlf-i perîŝâne yakışmaz
- 7 Ser-rişte-i iħlâŝ şehâ var iken elde
Zünnâr-ı riyâ sũbħa-i mercâne yakışmaz
- 8 Yolunda fedâ eyler iken cân u cihânı
Cevr eylemek 'uŝŝâķına cânâne yakışmaz
- 9 Âğûŝa alup ol mehi döndükce döner ŝeyħ
Böyle ħareket şîve-i pîrâne yakışmaz
- 10 Bîdâr-ı çeker-ħâb-ı ŝabûħ itmede yâri
Bî-vaķt ŝadâ bülbül-i nâlâna yakışmaz

- 11 Hengâm-ı 'arûs-ı gül-i şad-berg 'acebdür
Destâr-ı perîşân-ı şebistâna yakışmaz
- 12 Dem-sâz-ı nazar-bâz ile tarh-ı tekellüf
Evzâ'-ı pesendîde-i hûbâna yakışmaz
- 13 Gülşende seher pertevüñ aldıysa o mâhuñ
Pejmürdelik ol gonca-i handâna yakışmaz
- 14 Delv-i dil-i aḥbâbı fedâ çâh-ı gurûra
Ülfetgede-i meclis-i yârâna yakışmaz
- 15 Nâm alur olup eşheb-i 'irfâna süvâr ol
Meydân-ı hüner her ḥar-ı nâdâna yakışmaz
- 16 Bezm içre döner kâse tehî câm kamerveş
Bu ṭurfe revîş sâķi-i devrâna yakışmaz
- 17 Hem-vâre sefer der-vaṭan itdikçe şebân-rûz
Mihmân-ı gama vaz'-ı fuzûlâne yakışmaz
- 18 Bezm-i edeb ârâyiş-i merdân-ı Hudâ'dur
Bir dâ'irede 'âķil u divâne yakışmaz
- 19 Hem-şoḥbet olur 'âşık u ma'sûķ velîkin
Cem'iyet-i hüşyârda mestâne yakışmaz
- 20 Gehvâre-i 'işretde birâder geçinürken
İcrâ-yı ḥased meşreb-i ihvâne yakışmaz

- 21 Düzdüde nigh zîrek-ile mugbeçegâna
Ber-vech-ile hiç mezheb-i rindâne yakışmaz
- 22 Maḥfice telâmiz-i sebaḡ-ḥ̃âne ta'alluḡ
Bir zâ'ikadur ḥ̃âce-i 'irfâne yakışmaz
- s. 202**
- 23 Ḥâtır-şiken-i bî-sebeb câr-ı mülâşık
Âmiziş-i eṭvâr-ı müselmâne yakışmaz
- 24 Şîrâne edâ ḥûy-ı pelengâne 'abeşdür
Bu ḥaşlet-i bed ḥaḡ budur insâne yakışmaz
- 25 Reftâr-ı zamâne meşel-i mekr-i zenândur
Bu câme-i nev-dûhte merdâne yakışmaz
- 26 Vâ'iz yakışur 'aşık u ma'sûḡ ise naḡlûñ
Ḥ̃âb-âver olan bî-hüde efsâne yakışmaz
- 27 Âyîn-i sitem kâide-i resm-i mezâlim
Eṭvâr-ı şehinşâh-ı cihân-bâne yakışmaz
- 28 Mir'ât-ı kesâfet-zede-i mihre muḡâbil
Izhâr-ı keder ol meh-i tâbâne yakışmaz
- 29 Zevḡ alduñ ise ḥ̃ân-ı nemek-dân-ı ġinâdan
Bî-ḡand u 'asel tu'me-i heft-dâne yakışmaz
- 30 Maḡcûb-ı serâ-perde-i deycûr ḡalursa
Ber-vech-ile ḡurşid-i dıraḡşâne yakışmaz

31 Şâhib ser olur şöhet-i pîrâne efendi
Şâhibsiz olan efsere dürdâne yakışmaz

32 Şeh-râh-ı tevekkülde **Rızâ** loğması besdür
Dervîşlere tab'-ı mülûkâne yakışmaz

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün

- 1 İşim noğşândur her müdde'âda yâ Resûlallâh
Kuşûrum çok tahîyyât u du'âda yâ Resûlallâh
- 2 Murâdım rûz u şeb âyât-ı evşâfuñ tekellümdür
Saña mevķûfdur hüsñ ü irâde yâ Resûlallâh
- 3 Tûlû'-ı âfitâb-ı tal'atundur maţlabum zîrâ
Gurûb olmaz semâvât-ı 'atâda yâ Resûlallâh
- 4 İrâdet tekyesinde hilye-i na'tüñle meşgûlüm
Ne haddüm var benüm hüsñ-i edâda yâ Resûlallâh
- 5 Kemâle şarf ider noğşânımı irâd-ı ihsânunñ
Kemâl-i re'fetün olsun ziyâde yâ Resûlallâh
- 6 Metâ'-ı köhnedür qalmış ayakda sük-ı miñnetde
Düşen divâr-ı dükkân-ı kesâde yâ Resûlallâh
- 7 Müdâmî sûd u hüsñrân 'âlemin geşt u güzâr eyler
Düşenler düş-ı dellâl-ı mezâde yâ Resûlallâh
- 8 Kâalur hâ'ib muhâlif mezhebân-ı mescid-i tâ'at
Düşer ser-tâ-ķadem çirk-i 'inâde yâ Resûlallâh

- 9 Varur ser-menzil-i maṭlûba lâbûd cümleden evvel
Olan sebḳat-nümâ esb-i murâde yâ Resûlallâh
- 10 İrer hâş-ı harîm-i mescid-i ihlâş-ı 'irfâna
Kıyâm üzre olan şaff-ı şafâda yâ Resûlallâh
- 11 Zuhûr itmek muşavverdür ruhuñ mir'ât-ı hâtırda
Olursa dîde-i bahtum küşâde yâ Resûlallâh
- 12 İrişür gûş-ı hûşa her nefes mizmâr-ı Dâvûdî
Figân itdükçe dil şubḥ u mesâda yâ Resûlallâh
- 13 **Rizâ'**dur gerçi nâmun **Muṣṭafâ'**yum mehd-i ülfetde
Mu'arrefdür anı **Neccârzâde** yâ Resûlallâh
- 14 Nihâl-i Nakşbend'üñ gönçe-i ra'nâsı her sâlik
Bülendî intihâsı ibtidâda yâ Resûlallâh
- 15 'Înâyet kıl baña 'aql-ı ma'âsuñ varṭagâhuñdan
İrişdür mebd'e'üm semt-i me'âda yâ Resûlallâh
- 16 Saña hâ'in olan **fi'd-derk-i esfel** hâ'ib u hâsir
Görüldü rütbesi **tahte's-serâda** yâ Resûlallâh
- 17 Vücûd-ı fâ'izü'l-cûduñ görenlerden haber aldum
'Uluvv-i şânuñı fevka'l-'alâda yâ Resûlallâh

12 "Dâvûdî" kelimesi nüshada "devâdî" okunacak şekilde dizilmiştir. Ancak mânâ ve vezin icâbı "Dâvûdî" şeklinde okuduk.

16 **fi'd-derk-i esfel**: "Cehennemın en alt tabakasında..." mânâsına gelen bu ibâre Kur'ân-ı Kerim'de "**fi'd-derki'l-esfel**" şeklindedir (en-Nisâ 4/145).

tahte's-serâ: "Toprağın altında" demektir. Bu ibâre de Tâ Hâ Süresi'nin (20) 6. âyetinden iktibas edilmiştir.

- 18 Bilür kıymet-şinâs-ı gevher-i dürc-i şafâ kâdrüñ
‘Adil olmaz saña kân-ı vefâda yâ Resûlallâh
- 19 ‘Aceb hâlet-nümâdur dâne-i hâl-i feraḥ-fâlûñ
Hemânâ ḥabb-i ‘anberdür ğidâda yâ Resûlallâh
- 20 Bekâ cisrinden âḥir berḳ-ı ḥâtifveş ‘ubûr eyler
Geçenler kibrden dâr-ı fenâda yâ Resûlallâh

s. 203

- 21 Güzel ma‘cûndur hâl-i derûn-ı evliyâullâh
Bulunmaz neşvesi her bir devâda yâ Resûlallâh
- 22 Muḥakḳak ‘illet-i ‘aşḳuñ devâsın isteyen bîmâr
Muḥâlif oldı kânûn-ı şifâda yâ Resûlallâh
- 23 Müdâmî ğarḳ-ı deryâ-yı nevâlûndür dil-i şeydâ
Gelür mi re’fet ü cûdîñ ‘adâda yâ Resûlallâh
- 24 Ḳarârım yokdur evşâf-ı şerîfüñ şerḥine lâkin
Sebebdür ḥubb-ı zâtı iştidâda yâ Resûlallâh
- 25 Şükûh-i ‘izz u câh-ı salṭanatla iftiḥârum yok
Olaldan ḳaşr-ı şevḳe pâ-nihâde yâ Resûlallâh
- 26 Göñül bâb-ı irâdetde devâm üzre mülâzımdur
Bilür bu remzi aşḥâb-ı irâde yâ Resûlallâh

20 “‘ubûr” kelimesi nüshada “‘ubûz” şeklinde kayıtlıdır.

- 27 Beni âvâre itdi Bû Kubeys'ün bûy-ı reyhânı
Gözüm kaldı ruh-ı **Ümmü'l-Kurâ**'da yâ Resûlallâh
- 28 Hudâ sîrâb ide 'atşânını mîzâb-ı rahmetden
İde sakķâ-yı kudret âb-dâde yâ Resûlallâh
- 29 Ne hoşdur şavt-ı **lebbeyk** ehl-i vecdün pîç-tâbindan
Bilür hâzır olan semt-i Minâ'da yâ Resûlallâh
- 30 Dil-i nâ-şâd[a] ızhâr-ı sürûr itmek ne hâletdür
Kâlır mı zevķ u şâdî mâsivâda yâ Resûlallâh
- 31 Cemî'-i enbiyâ-yı mürselînüñ 'izzet-i câhı
Bürûz itdi şükûh-ı Muştâfâ'da yâ Resûlallâh
- 32 Cemâlün kıblegâhı mehbıt-ı âyât-ı Kur'ân'dur
Enîsün Hâzret-i Hâķķ'dur Hirâ'da yâ Resûlallâh
- 33 Mübârek-bâd mescidden serây-ı Sidre'ye 'azmün
'Urûc itdün semâya hark-ı 'âde yâ Resûlallâh
- 34 İşâret itmeden hâlî degildür **kâbe kavseyni**
Kemân ebrûlaruñ evc-i 'alâda yâ Resûlallâh
- 35 Cebînüñ âfitâbı meşrıķ-ı zâtü'l-burûc oldı
Güvâhımdur dü ebrû-yı küşâde yâ Resûlallâh
- 36 Ebû Bekr u 'Ömer 'Oşmân 'Alî'dür çâr gam-h'ârüñ
Kerâmetde 'adâletde seĥâda yâ Resûlallâh

27 **Ümmü'l-kurâ**: Şehirlerin anası. Kur'an'da "ümme'l-kurâ" şeklinde geçen bu ibâre ile Mekke kastedilmektedir (bk. el-En'âm 6/92; eş-Sûrâ 42/7).

34 **kâbe kavseyn**: İki yay arası kadar... (en-Necm 53/9)

- 37 Daķıķa fevt olunmaz kıl ķadar vaşf-ı cemîlüñde
İcâbetdür ğaraz şaff-ı recâda yâ Resûlallâh
- 38 Kureyşî menzilet Hâşim tabî'at Cürhümî haşlet
Şeh-i 'âlemsin iķlîm-i **Rızâ**'da yâ Resûlallâh
- 39 Kitâb-ı mevhibetden tâlib-i tadrîs-i 'irfânım
Kâbûlûñdür ifâde istifâde yâ Resûlallâh
- 40 Hişâl-i dil-pesendüñ şûret-i mir'ât-ı vahdetdür
Hüveydâ çehre-i Âl-i 'Abâ'da yâ Resûlallâh
- 41 'Aţâ-yı kâbiliyyet feyz-i isti'dâd zımnında
Kuşûr itmeme seni medh u şenâda yâ Resûlallâh
- 42 İderken midhât-ı evşâf-ı hüsnüñ Hâzret-i Yezdân
Ne haddüm var benüm hüsn-i edâda yâ Resûlallâh

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün

- 1 Bu devr-i bezm-i hâşşü'l-hâşda cânâ devâm olmaz
Muķarrerdür ki bu büt-hâne-i ğamda nizâm olmaz
- 2 Beşâretdür dilâ muhtel-dimâĝ-ı 'ışķ-ı dildâra
Bu ğülzâr-ı ferahzânüñ hevâsında zükâm olmaz
- 3 Semâvât-ı 'aţânuñ mihr u mâhı şad-hezârândur
Zemîninde ruĥâm olmaz zamânında zâlâm olmaz
- 4 Bu ra'nâ tekyenüñ mihmânına cû' u 'aţaş gelmez
Ziyâfet-hâne-i vahdetde bir dürlü ta'âm olmaz

- 5 Nice ser-mest olur câm-ı şarâbı görmeyen 'âşık
Dilâ ehl-i şuhûda h'âbdan evvel menâm olmaz
- 6 Erenler tekyesinde şûfiyâ nâ-puhte kalmazsın
Kerem bâğında zîrâ mîve-i maqşûd hâm olmaz
- 7 'Alef-zâr-ı ma'ârif bü'l-'aceb şahrâ-yı vâsi'dür
Ser-i har-bend-i iştabl-ı cehâletde zimâm olmaz
- 8 Şehâ halvet-serâ-yı encümende 'âtıl u bâtıl
Sefer ender-vağan seyrinde nâkışdur tamâm olmaz

s. 204

- 9 Sülûk erbâbına keşretde vahdetdür garaz cânâ
Gürûh-ı pür şükûh-ı inzivâda ihtimâm olmaz
- 10 Hemân iy tâlib-i sâlik yapış dâmân-ı irşâda
Delâletsiz kişi râh-ı talebde müstedâm olmaz
- 11 Merâtib muhtelifdür şâhib-i hâl ol maqâmuñda
Muhaşşal şâhib-i hâl olmayan ehl-i maqâm olmaz
- 12 Kanatsız kuş nice pervâz ider şâh-ı merâm üzre
Tuyûr-ı lâne-gîr şayd-âver-i dâm-ı merâm olmaz
- 13 Temâşâ kıl cemâl-i muṭlaḳı mürşid cemâlinde
Tehâvün eyleyen râh-ı tarîkatde be-kâm olmaz
- 14 Civân-ı pîr-perver feyz alur câm-ı naşihatle
Ferâmûş eyleyenler pend-i pîrânı tamâm olmaz

- 15 Kaviyyü'l-bâl olur hıdmet-nişîn-i evliyâullâh
Binâ-yı kâr-kerde ekşeriyâ inhidâm olmaz
- 16 Lisân-ı sâkıyân-ı ehl-i vahdetden rivâyetdür
Ledün mey-hânesinde bâde-i gül-fâm u câm olmaz
- 17 Geçen vâdi-i tengi vâşıl-ı serhadd-i 'ışık oldu
Hişâr-ı iştiâr-ı 'ışıkda nâmûs u nâm olmaz
- 18 Civân-ı sifle-meşreb şâhid-i bâzârdur lâkin
Semâvât-ı hünerde mâh olur bedr tamâm olmaz
- 19 Sitemkâr-ı sehâ-tıynet nevâl-ârâ-yı şöretdür
Fütüvvet mesnedinde nâm alur ammâ be-nâm olmaz
- 20 Gulâm-ı bâb-ı mürşid Mısr-ı himmetde 'azîzimdür
Sefâhetkâr olan dergâh-ı hıdmetde gulâm olmaz
- 21 Havâş-ıla 'avâmuñ ihtişâşı i'tibârîdür
Tevâşif-hâne-i vahdetde zîrâ hâş u 'âm olmaz
- 22 Telâfi-i mükâfâtuñ verâsı fazl-ı Mevlâ'dur
Mühimmât-ı irâdetde bedihî ihtimâm olmaz
- 23 Degildür nâfe-i semmûr yâhûd turra-i gîsû
O bir âhû-yı müşgîn-büydu sayyâda râm olmaz

- 24 Bilür **ṭûbâ lehû ḥüsnü me'âb** ehli bu ma'nâyı
Hidâyet meclisinde 'âkıbet sû-i ḥitâm olmaz
- 25 Denî-meşreb civân-ı şîvekârûñ evvel ü âḥîr
Celîsi gam çeker bezminde ḥüsn-i iḥtitâm olmaz
- 26 Murâdum kıblesi ḥâlûñdür el-ḥaḥ gayra meyl itmem
Muşammemdür ki her seng-i siyâha istilâm olmaz
- 27 Garâz Bâbü's-selâm-ı kıblegâh-ı Ka'be-i dildür
Müsellemdür ki her bâb-ı 'atâ Bâbü's-selâm olmaz
- 28 Lisân-ı ḥâl-i ehlullâh enṭaḥdur maḳâlinden
Ki mihrâb-ı cemâle karşı bî-hûde kelâm olmaz
- 29 Göñül mescid-nişîn-i kıblegâh-ı ebruvânuñdur
Ḥayâlim gibi mihrâb-ı cemâlünde imâm olmaz
- 30 Güzergâh-ı fenâ bârîk-ter bir cisr-i vâsî'dür
Bu vahşet-ḥâne-i gamda devâm üzre kıyâm olmaz
- 31 Hâzer şad el-ḥâzer her laḥza câh-ı iştibâh üzre
Zihî gaflet dilâ **ḥablü'l-mefîne** i'tişâm olmaz
- 32 Nice ḥürmet bulur 'âlemde ḥûbân-ı civân-baḥtân
Yanında zümre-i pîrâne çendân ihtirâm olmaz

24 "**ṭûbâ lehû ḥüsnü me'âb**" ibâresi Kurân-ı Kerîm'de "**ṭûbâ lehüm ve ḥüsnü me'âb**" şeklinde olup "Onlar için hoş bir hayat ve dönülecek güzel bir yer vardır." mânâsına gelmektedir (bk. er-Ra'd 13/29).

31 **ḥablü'l-mefîne**: "Sağlam ip" anlamına gelen bu ibâre ile Kur'an kastedilmektedir. Âl-i İmrân 3/103. âyete telmih vardır.

- 33 Ğanîmetdür hayât-ı 'âriyet tüccâr-ı 'irfâna
Bu fırsat var iken elde nedendür iğtinâm olmaz
- 34 Ta'amkârân-ı 'aşra muntaẓamdur 'âlem-i şûret
Harâb-âbâd-ı dünyâda nizâm intizâm olmaz
- 35 Medâr-ı halk-ı pâk-i Muştafâ' dur hadd-i zâtında
Müdârâ itmeyen maqbûl-ı dergâh-ı kirâm olmaz
- 36 Hemân iy 'âkıll-ı dîvâne-meşreb va'de şâbit ol
Olan 'ahdinde kâzib maḥrem-i râz-ı enâm olmaz
- 37 Gider meclâ-yı zıkrullâh-ile dilden küdürâtı
Güneş toğdukda zîrâ çerḥ-i himmetde zalâm olmaz
- 38 Elem çekme havâtırdan emîn olmazsa dil levḥi
Derûn-ı sine-i 'âşıkda nâ-maḥrem ḥarâm olmaz
- 39 Sirişküm mâye-baḥş-ı ebr-i nîsân olsa ğam çekmem
Muḥarrerdür nüzûl-ı ğayş-ı rahmet bî-ġamâm olmaz

s. 205

- 40 Bir adı Müntekim'dür lîk erḥamdür günehkâre
Rızâyâ çâresiz 'âcizden aḥz-ı intikâm olmaz

Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlün

- 1 Merkez-i kuṭb-ı zamândur sâkiyâ kâşânemüz
Reşk-baḥşâ-yı 'ibâdet-hânedür büt-hânemüz
- 2 Bezm-i vaşl-ı yârda elden ayak almaḡdadur
Derd-i ser çekmez ḡumâr-ı hicr ile mestânemüz
- 3 Hırḡa-berdûş-ı elestüz ḡânḡâh-ı 'ıšḡda
Melce' ü me'vâ-yı šâhândur ḡalender-hânemüz
- 4 Bî-der u divârdur gerḡi ḡarâb-âbâdda
Maḡzen-i sırr-ı ḡudâ'dur ḡâne-i vîrânemüz
- 5 Sâḡi-i bezmüñ nezâketle ayaḡın almada
ḡibṡa-fermâ-yı kiyândur meşreb-i šâhânemüz
- 6 Pend-i pîrâne ḡulaḡ tut iy civân-ı šîve-ger
ḡûşvâr-ı 'ârifândur ḡüfte-i pîrânemüz
- 7 Tâb-ı meyden ruḡlarında der midür ya dür midür
Dürc-i la'leyn ḡayâlimde odur dürdânemüz
- 8 Sâḡi-i bezm-âşinâ-yı ševḡdendür naḡlimüz
Bâdkâr-ı bezm-i Cem'dür sâḡar u peymânemüz
- 9 Nâle-pîrâ-yı ene'l-Haḡ'dur ebed Manşûr-ı 'ıšḡ
Dem-be-dem ḡâlet-fezâdur na're-i mestânemüz
- 10 šûfiyâ šulṡân-ı 'ıšḡuñ sâyesin eyle melâz
ḡâšiyet-baḥş-ı ḡümâdür sâyebân-ı lânemüz

- 11 'Âşık u ma'sûk hem-meşreb gerekdür dilberâ
Şâhid-i şâhâne-meşrebdür şehâ cânânemüz
- 12 Hâbbetü's-sevdâ mıdır ya 'anber-i sârâ mıdır
Minnet Allâh'a gıdâ-yı rûhdur her dânemüz
- 13 'İbret al **sırr-ı selef hayr-ı halef**den şûfiyâ
Ser-güzeşt-i evliyâullâhdur efsânemüz
- 14 Kâlini hâl eyledi hıdmet-nişîn-i evliyâ
Âşinâ-yı şöhet-i dîdârdur bîgânemüz
- 15 Cezbe-i feyz-i melâmetdür iden rüsvâ-yı 'ışk
'Âşık-ı şeydâ-menişdür şîve-i dîvânemüz
- 16 Dâne-i eşkim virür mâh-ı Muharrem'den nişân
Kerbela mâtemlerin işrâb ider heft-dânemüz
- 17 Nev-'arûs-ı hüsnüne yârûñ 'aceb meşşâdadur
Ziver-i zülf-i şebistân-ı hünerdür şânemüz

12 "gıdâ-yı rûh" terkibi nüshada "'azâ-yı rûh" şeklinde dizilmişse de "ğ"nin noktasının sehven "s"ın üstüne kaydığı kanaatindeyiz. Zirâ başka türlü mânâ çıkmamaktadır.

13 "**Sırr-ı selef hayr-ı halef**" tabiri "eskilerin sırrı (rikkati) sonra gelenlerin hayırlı olmasında ortaya çıkar" anlamına gelmekte olup kaynaklarda "hayrül-halef ni'me's-selef", "mahsûdü's-selef hayrül-halef", "bakiyyetü's-selef hediyyetü'l-halef" gibi varyantları da mevcuttur. (bk. Halil b. İsmâil b. Şeyh Bedrüddîn Mahmûd, *Sma'na Kadısoğlu Şeyh Bedreddin Menâkıbı* [haz. Abdülbaki Gölparlı-İsmet Sungurbey], İstanbul 1967, s. 81; Fatîm Dâvûd, *Hâtimetü'l-eş'âr* [haz. Ömer Çiftçi], Ankara ty., s. 82; Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ* [haz. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz], II, 45). Neccârzâde *Dîvânı'nı* neşredilmeden önce okuyup tashihini yaparak eserin nâşiri Said Efendi'ye yardımcı olan XIX. asrın mutasavvıf şâirlerinden Bursalı Şeyh Mehmed Emîn Zâik Efendi bir beytinde söz konusu ibâreyi Neccârzâde'nin kullandığı şekliyle beytine almıştır: Merhûn ammâ pür şeref sırr-ı selef hayr-ı halef

Ma'nisi dür lafzı şadef her mısra'ı müşkil-küşâ (bk. Engin Karakoyun, *Zâik Divanı* [1b-65a], [yüksek lisans tezi, 2007], Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 99).

- 18 Nâlemüz ta'rif u tavşîf-i cemâl itmektedir
Na't-ḥ'ân-ı Muştafâ'dur mürğ-i bâm-ı ḥânemüz
- 19 Mescid-i Akşâ'ya mânend oldu kalb-i ehl-i ḥâl
Naş-ı şûretden münezzehdür 'ibâdet-ḥânemüz
- 20 Cur'a-rîz-i câm-ı irşâduz bu 'işretgâhda
Râm ider 'uşşâkı her dem 'âdet-i şâhânemüz
- 21 Tuḥfe-i 'âlem-behâ-yı **es-seḥıyyü mâ-melek**
Cân u dilden ḥâzret-i cânâneye şükrânemüz
- 22 Nârı gülzâr eylemek de'b-i Ḥalîlullâh'dur
Cân atar şem'-i cemâle yanmağa pervânemüz
- 23 Merd-i meydândur at atmağda piyâde sürmede
Rüstemâne şâh için merdânedür ferzânemüz
- 24 Çün fenâ-fillâhdan seyr-i beḳâ-billâhda
Ḥalvet ender-encümendür meşreb-i şeyḥânemüz
- 25 Genc-i esrâr-ı ezeldür sînemiz vîrânesi
Cûd-ı ḥâlimdür **Rızâyâ** bezl-i dervîşânemüz

21 **es-seḥıyyü mâ-melek**: İbârenin tamamı “es-Seḥıyyü men yu'tî bi-mâ-melek” şeklinde olup “Cömert, elinde olanı veren kimseye denir” anlamına gelmektedir. Türkçemizde “varını veren utanmamış” atasözüyle yer bulan bu kelâm-ı kibâra Evliyâ Çelebi'nin *Seyâhatnâme*'sinde de rastladık (bk. *Seyâhatnâme*, İstanbul 1314, IV, 125).

24 “ender-encümen” ibâresi nüshada “endârencümen” şeklinde dizilmiştir.

Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün

- 1 İy nûr-ı zât 'ayn-ı şîfât-ı Hudâ mısın
Mir'ât-ı baht-ı âyîne-i Kibriyâ mısın
- 2 Kıldı İlâh mebde-i fıtrat vücûduñı
Âhîr cenâb-ı Âdem'e sebkat-nümâ mısın
- 3 Peygâmbere-i mu'ahhar-i âhîr-i zamânsın
Levh-i kaderde hâtime-i enbiyâ mısın

s. 206

- 4 Ez-Mekke tâ be-Mescid-i Akşâ be-yek nefes
Sür'at-fezâ-yı püşt-i Burâk-ı vefâ mısın
- 5 Ümmî laqab müderris-i 'ilmü'l-guyûbsın
Maḥbûb-ı Zî'l-celâl Ḥabîbü'l-verâ mısın
- 6 Kehf-i melâz ü melce-i ihsânsın ebed
Beytü'l-cemâl Ka'be-i ehl-i recâ mısın
- 7 Âsûde zîr-i sâye-i cûduñda ins u cân
Naḥl-i riyâz-ı serv-i zemîn-i recâ mısın
- 8 Miftâḥ-ı cûd 'afvuña maḥşûşdur senüñ
Dârü'l-cihâd-ı 'ışkda müşkil-küşâ mısın
- 9 Yüz dört kitâb vaşf-ı cemîlüñ güvâhıdur
İşbât-ı müdde'âya kitâb-ı kazâ mısın

- 10 Yektâ-süvâr-ı mülk-i şafâsın 'ale'd-devâm
Meydân-ı ıstîfâda şehâ Muştafâ mısın
- 11 Ehl-i şalât-ı vuşlata mihrâbdur қаşuñ
Erbâb-ı 'ışık mescidine muқtedâ mısın
- 12 Âmirziş-i Hudâ'ya sebebdür şefâ'atüñ
Derd-i 'uşât-ı ümmete maһz-ı devâ mısın
- 13 Mir'ât-ı şems u meh yüzüñüñ müşterîsidür
Şûretde mâh ma'nîde bedrü'd-dücâ mısın
- 14 Burc-ı hafâda şems-i cemâlüñ nihân iken
Tal'at-nümûn-ı maţla'-ı **Ümmü'l-Қurâ** mısın
- 15 İy nûr-ı zât mażhar-ı **levlâke** sen misin
Her dem enîs-i şavma'a-i aşfîyâ mısın
- 16 Қауғb-ı zemîn ğavş-ı zamânsın ile'l-ebed
Revnaқ-fezâ-yı tâc-ı ser-i enbiyâ mısın
- 17 Bûyuñ meşâm-ı cânı mu'atţar ider şehâ
Şad-berk-i al-i gülbün-i Âl-i 'Abâ mısın
- 18 Feryâd-ı 'andelîbe ne һacet Hudâ bilür
Şaһn-ı edebde bülbül-i rûşen-edâ mısın
- 19 Dîvân-ı **lâ-ilâhe** şeref virdi bi'şetüñ
İy nûr-ı 'ayn şûret-i **illâda lâ** mısın

- 20 **Şeyhü'l-'Atîk** hem-reh-i ni'me'r-refîkdür
Râh-ı Hüdâ'da 'âzim-i hicret-serâ mısın
- 21 Çekdüñ kenâr-ı 'afvuña **Fârûk-ı Ekber**'i
Tekmîl-i erba'ine cesâret-nümâ mısın
- 22 Virdi emân **Câmi'-i Qur'an**'a fazl-ı Hâk
Ol zât-ı hîlme h'âce-i hîlm u hayâ mısın
- 23 İrdi qarâbetüñle maqâmât-ı qurbete
Şîhr-ı necîb **Şâh-ı Nefes Murtażâ** mısın
- 24 Bint-i Hadîce **Hâzret-i Zehrâ**'ya her nefes
'İffet-fezâ-yı gülşen-i 'işmet-serâ mısın
- 25 Bitmez nihâl-i kıdd-i **Hasan** kâmet-i **Hüseyn**
Diğkat-nümâ-yı 'âlem-i hüsn-i bahâ mısın
- 26 Şem'-i cemâl-i rûyüña pervânedür cihân
Rûşen-çerâğ-ı hâne-i Âl-i 'Abâ mısın
- 27 Şehler kapuñda bende-i dirhem-harîdedür
Sultân-ı Cem-nişân u Sikender 'atâ mısın
- 28 Cânâ haţîb-i minber-i 'irfâna müjde kim
Gerden-fürûz-ı mescid-i 'işka ridâ mısın
- 29 Dest-i Kelîm'e sen yed-i beyzâ-yı nûrsın
Fir'avn'i nefis-i şûma Hâbibâ 'aşâ mısın

- 30 Nîmîn-nigâh-ı merhâmetüñ hâki zer ider
Âhen-mizâc-ı kûh-ı gama kîmyâ mısın
- 31 Cûduñ yanında Hâtem-i Tayy bî-vücûddur
Nâmuñ keremde Hâtem-i şehri-i 'atâ mısın
- 32 Rûyuñ sirâc-ı mescid-i gerdûna fer virür
Güm-kerdegân-ı gâflete pertev-nümâ mısın
- 33 Sen mâye-i hayât-ı Mesîhâ'sın el-kerem
Cân-ı cihân rûh-ı fütûh-ı **rızâ** mısın
- 34 Biz hâr-ı gamda hâr u has-ı seyl-i mahtız
Dil-mürdegân-ı hayrete sen reh-nümâ mısın

s. 207

- 35 Meş'al-nümâ-yı kâfile-i gümrehânsın
Şahrâ-neverd-i kûh-ı gama güherbâ mısın
- 36 Cevr eyledikce saña şanâdîd-i tîre-dil
Sen Ka'be-i şafâda şehâ dil-küşâ mısın
- 37 Rûz-ı elest mey-gede-i Zî'l-celâl'de
Bezme-âşinâ-yı mecma'-ı **kalû belâ** mısın
- 38 Cânâ rahîk-i feyz-i kirâmîden el-'atâş
Efsürde-i humâr-ı sivâyâ şifâ mısın

*** **

37 **kalû belâ**: "Evet dediler" anlamındaki bu ibâre A'râf Sûresi (7) 172. âyette yer almaktadır. Âyetin tamamının meâli şöyledir: "Kıyamet gününde, biz bundan habersizdik demeyiniz diye Rabbin Âdem oğullarından, onların bellerinden zürriyetlerini çıkardı, onları kendilerine şahit tuttu ve dedi ki: Ben sizin Rabbiniz değil miyim? (Onlar da), Evet (buna) şahit olduk, dediler."

Kaynakça

- Ak, Ahmet Şahin, *Avrupa ve Türk İslâm Medeniyetinde Müzikle Tedavi Tarihi Gelişim ve Uygulamaları*, İstanbul 2006.
- Aksüt, Sadun, *Türk Musikîsinin 100 Bestekârı*, İstanbul 1993.
- Bozkur, Ömer, *Neccârzâde Mustafa Rızâ'nın Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri* (yüksek lisans tezi, 2006), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul 1333, II, 187-189.
- Coşkun, Menderes, *Manzum ve Mensur Osmanlı Hac Seyahatnameleri ve Nâbî'nin Tuhfetü'l-Haremeyn'i*, Ankara 2002.
- Çantay, Gönül, *Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Dariüşşifaları*, Ankara 1992.
- Çoban, Adnan, *Müzikterapi*, İstanbul 2005.
- Danacı, Tülin, *Neccârzâde Şeyh Rızâ Dîvânı* (yüksek lisans tezi, 1988), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Demir, Aynur, *XX. Yüzyılda Şeref bin Hasan Tarafından Düzenlenen Yazma Dinî Güfteler Mecmuası* (yüksek lisans tezi, 2007), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Evlîyâ Çelebî, *Seyâhatnâme*, İstanbul 1314, IV, 125.
- Fatîn Dâvûd, *Hâtîmetü'l-es'âr* (haz. Ömer Çiftçi), Ankara ty.
- Giray, Hayriye Serenay, *Çağlar Boyu Müzikle Tedavi ve Uygulandığı Hastalıklar* (yüksek lisans tezi, 2008), Kocaeli Üniversitesi SBE
- Güvenç, Rahmi Oruç, *Türklerde ve Dünyada Müzikle Rûhî Tedâvinin Tarihçesi ve Günümüzdeki Durumu* (doktora tezi, 1985), İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Psikiyatri Anabilim Dalı.
- Halil b. İsmâîl b. Şeyh Bedrüddîn Mahmûd, *Simavna Kadısoğlu Şeyh Bedreddin Menâkıbı* (haz. Abdülbaki Gölpınarlı-İsmet Sungurbey), İstanbul 1967.
- Hüseyin Ayvansarâyî, *Hadîkatü'l-cevâmi'*, İstanbul 1281, II, 91-92.
- Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evlîyâ-yı Ebrâr Şerh-i Esmâr-ı Esrâr* (haz. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz), İstanbul 2006, II163-174.
- Karakoyun, Engin, *Zâik Diwanı (1b-65a)* (yüksek lisans tezi, 2007), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, İstanbul 1890, IV, 429.
- Muallim Nâcî, *Osmanlı Şâirleri* (haz. Cemal Kurnaz), Ankara 1995.
- Muslu, Ramazan, *Osmanlı Tophumunda Tasavvuf (18. Yüzyıl)*, İstanbul 2003.
- Mustafa Safâî, *Tezkiretü'ş-şuarâ*, İSAM Ktp. Yazma Ftv.OŞG Blm. 928.811, vr. 110^a-111^a.
- Neccârzâde Mustafâ Rızâ, *Dîvân*, İstanbul 1262.
- Ömer Nüzhet Efendi, *Menkıbetü'l-evlîyâyye fî ahvâli'r-Rizâiyye*, İstanbul 1272.

- Özdemir, Mehmet, *Neccârzâde Rızâ Dîvânı'nın Edisyon Kritiği* (yüksek lisans tezi, 1999), Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Öztuna, Yılmaz, *Türk Musikîsi: Akademik Klasik Türk San'at Musikîsi'nin Ansiklopedik Sözlüğü*, Ankara 2006, II, 329.
- Pala, İskender, "Neccarzâde'nin Naatleri", *Zaman*, 08.09.2009.
- Sâlim Efendi, *Tezkiretü's-şuarâ*, İstanbul 1315.
- Somakçı, Pınar, "Türklerde Müzikle Tedavi", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sy. 15 (Kayseri 2003), s. 131-141.
- Şengül, Enver, *Kültür Tarihi İçinde Müzikle Tedavi ve Edirne Sultan II. Bayezid Darüşşifası* (yüksek lisans tezi, 2008), Trakya Üniversitesi SBE.
- Şimşek, H. İbrahim, "Mesnevîhân Bir Müceddidiyye Şeyhi: Neccârzâde Mustafa Rıza'nın Hayatı ve Tasavvufî Görüşleri", *Tasavvuf*, sy. 14 (Ankara 2005), s. 159-178.
- a.mlf., "Neccârzâde Rızâ Efendi", *DİA*, İstanbul 2006, XXXII, 483-484.
- Terzioğlu, Arslan, *Türk İslam Psikiyatrisinin ve Hastanelerinin Avrupa'ya Tesirleri*, İstanbul 1972.
- Tuna, Süleyman, *Hafız Sadettin Kaynak'ın Dünyasında Müzik ve Din* (yüksek lisans tezi, 2010), Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Üngör, Etem Ruhi, *Türk Musikîsi Güfteler Antolojisi*, İstanbul 1981, II, 895.
- Yılmaz, Hasan Kâmil, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, İstanbul 2009.